

רבני מינסק

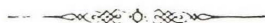
והכמיה

ספר הזכרון הוא לתולדות גדולי ישראל, רבנים, גאונים, חכמים, סופרים, ראשים וגדולים אשר היו בעיר ואם בישראל, קריה נאמנה וקהלת הקדש מינסק דלימא, תבנה ותכונן, במשך מאתים השנים האחרונות. עם העתקת נוסחאות מצבות רבות עתיקות והדשות, ורשימת הספרים, אשר הברו בה.

כתוב וצריך על פי מקרים נאמנים ונכונים

מאת

בן ציון ב"ר משה ה"ר אייזענשטאדט.

ווילנא

בדפוס האלמנה והאחים ראָם

שנת תרנ"ט לפ"ק

РАВВИНЫ ГОРОДА МИНСКА.

соч. Бенціона Айзенштадта.

В ИЛЫН А. Тип. Вдовы и бр. Роммъ. Жуд. пер. соб. домъ.

1898.

Дозволено цензурою 15 Августа 1898 г. Вильна.

יוב ל-שי

לכבוד הרב הגביר האדיר, השוע והנדיב הנעלה,
רב תהלות ורב יחש, אחד מראשי עדת ישרון
במינסק, המתגורר בה לתפארה,

מו"ה זוסמאן הכהן יאללעש הי"ו
בן הרב יהגאון הגדול, החכם הבילל, איצר
התורה והמדע, מבני בניו של הבית החדש,
כבוד שמו זכריה ישעיהו זכרו לטיב.

רב נכבד וגביר נדיב מאד נעלה!

כבודו היה מן הראשונים אשר עוררוני לעשות ציון ונפש לגדולי
אנשי השם מקרית מינבק, קרית הספר, עיר תהלה ורבותי עם! להיות
לתפארת לעדת ישראל זאת, ולזכרון לדורות יבאו, — ואם מצוה נקראת על
שם נומדה, הנה על שם בת-חילה — הקשה ביותר — על אחת כמה וכמה,
אילו לא יקבל נא אדוני את המנחה ההגשה אליו בכל לב ונפש,
ושמו הנכבד והנודע הנכבד, הונחו עליה לאות אמת. ותהי נא לו
ל**מזבח** בעד המזב אשר עשה להחיות מתים אשר כבר אבד זכרם מן
ה**עם**, ולהצביח להם יד ושם, בספר הזכרון לדור אחרון, ועל טוב יזכר
גם שמי, ויפקד לברכה, ברכת חיים ושלוש עד אין קץ!

בחיפז מיקורו **בן-ציון איזענשטאדט**

ט"ז באב, ה'תרנ"ה

מכתבי תהלה

מאת הרב הגאון הגדול המפורסם פאר הדור
מוהר"ר שלמה הכהן שליט"א מד"א דווילנא

גרסינן בירושלמי (פ"ב דשקלים ה"ו) תני רשב"ג אומר אין עושין נפשות לצדיקים דבריהם הן הן זכרונן (וכ"ה בב"ר פרשה פ"ב) ופירש בקצ"ע שאומרים דבר הלכה משמן והו זכרונן עכ"ל. ונראה מה שצריך לעשות זכרון למתים וכ"ש לצדיקים רק דלצדיקים אינו נצרך לעשות ציונים על קברם שיהיה להם זכרון לדורות, כי מה שאומרים דבר הלכה כפיהם בעוה"ז והו זכרונם ולא עוד אלא שעו"ז שפתותיו דובבות בקבר ונמצא שדר בשני העולמות, ועו"ז בקש דהמע"ה בתפלותיו ואמר אגורה באהלך עולמים, ואמרינן ביבמות (ד' צ"ו ע"ב) דבקש שיאמרו דבר שמועה כפיו בעוה"ז כדי שידור בשני עולמות, וכתבו התוס' שם כשנשבתו בישיבה של מעלה ושפתותיו נעו בקבר כאלו מדברות נמצא שבשעה אחת דר בשני עולמים, עכ"ל התוס'. ואמנם כ"ו היה מועיל דבריהם לזכרון וגם עו"ז היו שפתותיהם דובבות בקבר היינו בזמניהם שעדיין לא נברה השכחה בעולם וכל שמועה ושמעה ששמעו היו זוכרים והיו מוסרין אח"כ לתלמידיהם ותלמידיהם לתלמידיהם וכל עוקר קבלת התורה שבע"פ היתה שמשא קבל תורה כסיני ומסרה ליהושע ויהושע לזקנים כו' וכן נמסרה אח"כ מפה לפה עד רב אשי ורבינא ע' דורות (וכמו שכתב הרמב"ם בהקדמתו לספרו יח"ו), אבל בימי ר"א ורבינא שנברה השכחה וכמו שאמר ר"א בעצמו (עירובין ד' נ"ג עו"ש), וחשישו דשבת תשתכח התורה שבע"פ לגמרי ח"ו ולכן הוצרכו לכתוב כל דברי התושבע"פ בכתב, וסדרו לנו בכתב כולא תלמודא דש"ס בבלי, וכן אמוראי דא"י סדרו תלמוד ירוש' וסבכו עצמן עה"כ דעת ליעשות גו' (עו' גיטין ד' ס') והלך עתה אין דברי הגאונים זכרונם בלתי אם יכתבו, אבל יש כו"כ גאונים וצדיקים שלא זכו להרפים ח"ת שלהם בחייהם ונשארו ספונים, וגם יש שהרפיסו אבל לא נתפרסמו וטמונים ת"י יורשיהם ובלבד שלא זכו להיות שפתותיהם דובבות בקבר, עוד נשבת זכרונם לגמרי: — ולכן מה מאד ראוי להחזיק מוכה לכבוד הרב המופלג בתורה ושטן, המשיביל ושלם במדות מו"ה **בן ציון** נ"י, במו"ה **משה אייזנשטאדט** מקלעצק אשר לקח עול המעשרה על שכתב לחבר חבורים בענינים כאלה, ולהביא בכתב כל שמות הגאונים שהיו, תולדותיהם וספריהם, מעור הכמים וסופרים וקרא קרישא מינסק יצ"ו בשם **רבני מינסק והבמור** יבונה, למיין יהיה להם לזכרון ויורשיהם הספרים שחברו, ובפרט כאשר הסכימו על חבורי כמה גאוני דורנו נ"י, וגם אנכי באתי לאיצטרופי, וחפץ ה' בידו יצלה להוציא מהשבתו מכת אל הפועל ולהוציא לאור הדפים, ואקוה שיקבלוהו אח"כ"י בכלל וגבירי נכבדי מינסק וחכמיה בפרט בספ"י, כ"ד הבעה"ח יום ד' ט"ו באב תרנ"ה.

נאם שלמה הכהן מו"צ דפ"ק ווילנא

מכתבי תהלה

מאת הרב הנאון הגדול, איש האשכולות, מו"ה

אליעזר ראבינאוויץ שליט"א רב דמינסק

שמח לבבי לראות מעשה ידי הרב חכם וסופר, רב וחכם יתקין, איש מחור במלאכתו המצוינת כ"ש מו"ה **בן-ציון אייוענשטאדט** נ"י. אשר הרבה ימל ויגע לעשות ציונים לאנשי השם והמעלה בקריאתו הנאמנה עיר מינסק תבנת ותבונן, הרבה יגע ועמל לספר לדור בקצרה פעולות גדולים ונכבדים רמי המעלה, הראויים לבנין ציון ולזכורת עולם, הנני מקה כי יודוהו בקהל אחינו פה מינסק. הב"ד המותב לכבוד הרב המחבר הבא עת"ח יום ה' י"א שבט תרנ"ח מינסק.

נאם: אליעזר ראבינאוויץ

מאת הרב הנאון המפורסם, שלשלת החיים,

מוהר"ר יצחק ראבין שליט"א מו"צ במינסק

תועלת גדולה מכאן לנו הרב החכם והסופר המצויין מוהר"ר **בן-ציון אייוענשטאדט** נ"י בספרו „**רבני מינסק וחכמיה**“ הנעלה, אשר בו נגלה הדישה ונעזרות מתולדות גדולי עירנו ומצויניה, ובזה יעשה חסד עם הביתים אשר ישאר שםם וזכרם הטוב, לנעה, ובניהם אחריהם יראו הלכת בעקבות אבותיהם, ואשר ע"כ בלבב שלם ובנפש הפצה אקבל בל"ג ס"א, ואקוה כי כן יקבלוהו בספ"י כל נכבדי עמנו במלל ונכבדי מינסק בפרט, הב"ד יום ב' ט"ו שבט תרנ"ח, מינסק.

נאם יצחק בנהאן מוהר"ר דוד מעביל ועללה"ה

מאת הרב החכם הנאור, הסופר הנעלה, מו"ה

אברהם האנעלעש הי"ו רב דמינסק

נכרתו על פני החבור „**רבני מינסק וחכמיה**“ אשר הביא לי הסופר הנודע הרב ר' **בן-ציון אייוענשטאדט** נ"י, ומצאתי כי ברכה בו כי הוא מקיין נדרמים אשר ישנים כעת שנת עולם, ומציב להם מצבה חיה. יכל אשר יקרא בהספר הזה יזכיר כי הו בקרב עורנו אנשים גדולים ונכבדים אשר בחייהם הביאו תועלת רבה לאחינו, ואשר יוכלו להוות לאות ילימית לבאים אחריהם, ולכן באהבה רבה ובחשק נמרון אקבל א"ה ספר אחר בצאתו מהדפוס, ובטה אנו כי כמנו יקבלוהו כל נכבדי עורנו ונדיבות, יום ו' י"ב שבט תרנ"ח, מינסק.

אברהם האנעלעש רב העדה.

פתח דבר.

ספר חיים זה ספר התורה (סדרש ב"ר).

אם יש משה לכל מעשה ותכלית לכל מפעל אשר למען יעשה המעשה ובשביל תתבונן הפעולה: מה היא מטרת ספר כזה ומה תועלתו? מה בצע בהערכתו וסדורו? מה יתן ומה יוסיף גל של עצמות ובשרות כאן כל זה ורוב? ומה יועיל ספר שאין בו רוח חיים, לא מעשיות וספורים, לא מאורעות ומקרים, ורק אך דברים מתים, רשימת אנשי שם וציורים שעל גבי הקברים, זכרון יחידי סגולה ונוסחאות מצבותיהם ולא יותר? וא"כ למה זה אנכי? מה כל הטרהה אשר מרחתי? למה אפוא יגעתי אף כליתי כתי? בשביל מה ולמה באמת כתתי רגלי פעמים, אף שלש פעמים, בכל יום תמיד, לבתי הקברות ולהצרות ימות לבדוק בחרון ובסדקן פה ושם לצרף אותיות לאותיות ומלים למלים ולהוציא שם המפירש? למה זה אמנם הייתי כהטט ומנך כסעיפי הסלעים ובנקרות הצורים לכן כמנות וצורפים, לרסן את היום החדש והשנה שנאסף פלוגי ונתבקש בשיבה של מעלה? מה זה מן הקוראים יהלך אם נוסחא זו או נוסחא אחרתא היתה על מצבתו של אלמוני הנפטר? ומה להקוראים החיים, האוהבים דברים אך מעולם החיים, לדרוש אל המתים שכבר נתי והעלות מן הארץ זכרם, להרגיזם ממנוחתם? האין טוב היה גם לפני גם להקוראים לנער כפי מעבודתי הגדולה והכבדה, למען ינחמו ניהינפש על משכבם בשלום, ולבלתי יחרדו גם אלה החיים, החדדים לקול עלה נדפס וספר חדש מקרוב בא, באמרם כי כל מטרת המחבר בנתי והפצי רק לידד לחייהם, לקחת נפשם חנם ומאדם, להעקק בינתם ולמדרם מן העולם?!

אלה הן השאלות הנשאלות לכל המיגעק במקצוע זה, אבל הלולה לו מחרה עשות מעשהו טוב מעשהו ולהרף ממנו, כי שאלות כאלה לא מהכמה ותכונה נשאלות, ולא ממקום בינה מוצאן, כי אם אך מקצת רוח

רוח ודעת שפלה, רוח נמוכה מאד היוודת למטה נארין. הן מי אשר סח בקדקדו, לב מבין ורגש ועינים רואות דבר לאשורו לו, לא יראה ולא יבין עד היכן כחה של התולדה מניע, ועד כמה רבה פעולתה לטובה על כל אומה ולשון ומה גם על אובתנו אנו, אך ימים ושנות חיים בימינה לנו, כבוד ויקר וכל סגולה נהמדה בשמאלה. היא תראנו את המקרים והמאורעות אשר נקרו ויאתו לנו מאז מעולם, כל ההרפתקאות דעו עלינו בשנות דור ודור, ותלמדנו כינה ודעת להבין ולהשכיל וללמוד את דרכי נבונותנו מעולם אנשי השם, את מפעלותיהם ועלילותיהם לטובת עמנו, צור מבנו הצבו, תשמיענו את קול האלהים המתהלך בתוך גן חיינו, חיי נצח, בכרם בית ישראל, והיא היא סכנה פוטופוניגרפית לראות על ידה ולהתבונן מתוכה אל צלם דבות תבניתו של לאומנו, גדוליו וראשיו, לדעת מה עשו המה לטובת העם, אהבו סלה, ולשמע את חד שירתיה הנאדרת בקדש מעל כבת התבל... אלה הנה תוצאותיה של התולדה, ופריה, פרי קדש הלולים, פרי עין החיים והדעת גם יחד, הטוב להשכיל.

מי הוא זה ואיזהו אבי אבות התולדה אשר לנו? מי מהללה, יוצרה ובוראה? מאין באה ובת מי היא? ! התאמינו קוראים אם אמר לכם כי מאבנים כתותות שכורות ומנופצות, אבני המצבה אשר תשאנה לפליטה, מיד הזמן האכזר המבילה את כל — בכל דור ודור, בכל יומן ועדן, מוצאן? כי שכרותיהן אלה המונחים על קברות בית ישראל בכף אתר ואתר, המה עמדו לנו עד עתה להאיר מהשכי תולדותינו, אשר מכלתי כראניסטים בנו ורושמי רשותא, סופרים ומוני מספר גדולינו אנשי השם, אך צלמות ולא סדרים שלטו בהן, ועוד תעמודנה לנו למוות דרכן בקדש כל עוד לא יביאו בהן סדרים נכונים ומשטרים ישרים כאשר יעשו יתר העמים והגוים אשר בארץ, ואבנים כאלה אבני קדש הן לנו, ושכרותיהן "שכרי לוחות" שאכזר לנו לעבור עליהם ולרמסם ברגל, ואך הוכה קדושה היא לאכפס הביתה, להכניסם לפני, לפני ולפנים ולהניחם בארון לשמרת. ומפסלות הלוחות כל עשרנו ורכושנו המעט אשר רכשנו לנו... הן הם שרשי ההיסטוריא ועקריה, ומהם לכל ענף עין אבות תוצאות... כל אשר ומלה, וכל אתא קלילא, כמיטע דלית בה מיתרתא הפורחת באויר, באין יסוד נכון וכסס קים, ואך אפס קצה מיתראא מכין הערפל, הנה היא תהיה לאות ולמופת להאיר דרך בבקום כעירים ינששו חכמים וחקרי לב, לגלות הלוט הלוט את המצפונות ולהסיר המעטפה מעל פני כל דבר מדברי ימי עמנו, אשר בהררי קדש יסודתו. בידיעת

הדורות

הדורות וסדרי הזמנים אשר בהם ראו אור ההיים נאוני הרוח ואנשי הלב . . .

אחרי הדברים והאמת האלה מי יואל אפוא לשאול שאלת שומה נכור; מה צורך בספרים ככפרי זה? והיש בידעיה זו מן הרתעלות? בלתי אם זה סתם העין ולבו כל עמי, והבשכיל ע"ד אמת ומודה על הנכון יכיר כרנע את תועלתו כי רבה וגדולה, ויענה צדקת נחיצותו בפני, ולחנם סעתה לי להרחיב דבר ולהרבות אמר, להמליץ טוב בעד ספרי להללו לשבחיו; ובאמת הפצתי לבלתי הקדם אליו שום הקדמה ופתח דבר, שום ההנצלות ואסתלאות מפני אחת משתי אלה: אם שכל זה למותר, או ללא תועלת; כי המבינים שבקוראים הבה יברו את האכל מן הפסלת ימצו את הלשד והמח מן הנידון והעצמות, לוקחים את התוך ואת הקליפה יורקי הלאה, והבה הרואים לתוך תוכו של כל דבר, הצופים ומביטים באספקלריא מאירה את אור הגנוח בספרים המדברים בתולדות הגדולים וקורות חייהם, יכירו וידעו כי כל מה שבראה הכפרות הנהו אך ורק מעין פרוזודור להכנס לברקלין, לבוא עד הקר תכלית ההיסטוריא, ולראות פניה הנעימים והחביבים אשר הוט של חסד והן סתה עליהם— כמו שהם— ולהם אפוא למותר הדברים, כי בלאו הכי יוקירו ויעריצו פעולתי, יקדישו את עבודתי הכבודה והרבה, הבוראת כמיט יש מאין, המנלה נסתרות והמפענחת נעלמים, עבודה המפרכת את כל הגוף, התלויה אך בחפשו והקירה, בעיון ובדיקה פה ושם, יקבלו מנחתי בפנים יפים ויברכוני על עשותי נפשות לצדיקים בחקטי ציונים לגדולי עיר ואם בישראל, קריה נאמנה, ובחתאבקי עם השטן המכלה והמאבד כל לבלתי תת לו לעשות מעשהו זר מעשהו להטביע בים השכחה ולהצליל במסמיו העוים את זכר רבים מקרבנו אשר בהם נתפאר, לכל יפקדו לדורות עולמים; וכל אשר חלק אין לו בכניה וחשהו אלה דעת, למה זה איגע לכלות כחי לריק לדבר ולשוב ולדבר כאוני, והוא אינו שומע ואיננו זקק ללשוני, ולבבו לא יבין? הוא יראה את הצל להר, והתר הוא בעיניו בור תחתיה וגשיה, עולם הפוך בעיניו, הפרוזודור טרקלין והטרקלין פרוזודור— והוא אומר כי כל ספרי התולדה, וכל מה שטרחו החכמים בעריכת סדרי הדורות וידיעת ההיסטוריא לא טרחו אלא בשביל מעשה קל וספור דק המבדה את דעתי, וכמוכן, לו ללא תועלת יהיו דברי הקדמה גם אם יהיו נאמרים ונשנים עד מאה פעמים ואחת, ומן הדין הייתי יכול לפטור את עצמי לבלתי דבר אף שמין דבר כאוני הקורא:

אלם

אולם לצאת את פני המנקרים הבאים כמרוניא עם כל מחבר
 יודקים במוטי ספרו שבנלוי או בצנעא, מצאתי לראוי אף להוזה להקדים
 'עתיד אני, מוכן ומוזמן בלב שלם, לתת על ספרי דין וחשבון, לכל אשר
 זאלני, ואך בדברי חכמים בנחת. וכל הערה קטנה או גדולה אשר
 נידח את אוני עליה, הנני לקבל בחפץ נפש ולקבעה גם בדפוס באיזו שעת
 כושר וכומן טן הומנים. אבל אל להם גם לשכח כי טן הנקל לבקר
 חבר, ואדם אין אשר יאמר: נקיתי משגיאה! ואני תפלה: אנא קורא
 חרות! הבא לבב חכמה בקרבנו והננו מאתך דעה בינה והשכל,
 דעת את דברי ימי גדולי עמנו, החכמים שעמדו לנו בכל דור ודור.
 ביננו, כי ספר התולדה הנהו ספר החיים הנצחיים, חי אין סוף, שאין
 הם לא כליון וקרץ, לא מות ואבדון, רק שלום מעתה ועד עולם.

בן-ציון אייזענשטאדט.

י"א מנחם-אב ה'תרנ"ח.

רבני מינסק וחכמיה.

חלק ראשון

שנות דר ודר

זכר ימות עולם בינו שנות דר ודר: (דברים לז)

אם בכלל העיר מינסק היא עיר עתיקה מאד ורבת הימים, רב יתר מזולנא שכנתה ורעותה, ולפי ספירת הסופרים ורושמי רשותא עברו עליה יותר משמונה מאות שנה מאז נוסדה ותהי לעיר (עי' בספר הזכרונות לפלך מינסק בשפת רוסיא היי'ל פה, ועי' עוד בהליקסיקון של ה' בראקוויז מערכת מינסק); אבל בחקרנו ודרשנו ע"ד קהלת ישראל וקורותיה בה כפרש, נחליט ונאמר, כי מושב היהודים במינסק אינו אך כשלוש מאות שנה ולא יותר. קטנה ומצערה מאד היתה בה עדת ישראל בראשית התישבותה בתוכה.

אולם בימים מעטים ובעת קצרה מאד החלה קהלת ישראל במינסק להתפשט ולהתרחב ותצעד צעדים קדימה, ולא עברו עליה כחמשים שנה וכבר היו בה בית הכנסת גדול ובית מדרש רחב ידים ועוד בתי כנסיות קטנים אחדים אשר קנו ראשי הקהלה וישלמו בעדם במיטב כספם להפולאנים אשר האהו בה, ולפי הקבלה נגמר יפוי ושכלול בביהכנס הגדול, תקנו והכנתו למקום תפלה, לבני ישראל כראוי, בשנת "לשמע אל הרנה" (מלכים ה'); ובעבור שנות מספר אח"כ, בראות הפולאנים כי הבית ההרוס וההרב אשר מכרו נבנה והוקם מחדש והוא מרהיב עין ובניו לתלפיות והוא בית תפלה נאה ומדודר, התקנאו ביהודים ויחפצו לבטל מקום ולחזור מבכירותם, אבל לא יכלו, כי כבר נתאשרה המכירה בכל תקפה על פי הדת השלטת אז בימים ההם, [וגם זה שלש שנים אשר אמר אחד האצילים הפולאנים פה לחדש את הערעור ובטול שמר המכירה הלז, וישתדל לשלול מביהכנס הגדול את זכויות מקו ששמכר ליהודים]

להודים — אבל גם הוא לא חצילה הפצו ופרשת דבר המכירה תנה היא בעוזו תקפה ונבורתה), ובהיות הישוב מתרבה בעיר והקהלה נקהלת ביותר, החלו להרגיש או חסרון רב גדול אשר יורה ויורה ואשר ידן ידן, כי עד העת ההיא, אם משפט ורין קשה היה בין איש לרעהו, ואשר נחין ה' לשאל שאלה גדולה, היה מוטל על בעלי המשפט לנסע לערים סמילאווטש, ראקאוו הסמוכות, לשאל את פי הרבנים הגדולים דשם, ולבלתי עשות מאומה בכל דבר קטן וגדול בלחם.

או קימו וקבלו עליהם לרב את אחד הרבנים החריפים והמפורסמים בזמנו שהשתמש בכתר הרבנות בקיץ ווענגרוב, הוא הגאון הגדול מוהרר' משה בן הגאון הקדוש ר' מרדכי ז"ל שנהרג על קדוש השם בעיר לובלין ביום יריד מ"א שנת שצ"ו (והותנו של הרב ר' יצחק בהרב ר' משה כ"ץ בן הגאון הגדול בעל "שפתי כהן" וכן אחיו של הגאון הגדול המפורסם ר' מאיר ד"ק האב"ד דלובלין (ועי' בס' "אנשי שם" לידידי הרב הגדול החוקר המחלל ר' שלמה בוכר הי"ד שצ"ו), ובסוף הספר בהערה צד 244 מאת ידידי הרב הגאון המפורסם ר' יוסף לעוונישטיין האב"ד דסעראצק שליט"א)) וכא בהסכמה על הספר נהלת עזריאל שנדפס בפפד"א תמ"ה, והגדה אמשטרדם תנ"ה, ועי' בהקונטרס גבורת אנשים לבעל הש"ך בהקדמת חותנו הרב ר' יצחק הגל שספליג בשכחו והוא צוהק טרה לשמע מותו שהגיע אליו, ומכנה אותו בשם הגאון הגדול ר"מ ור"ג נ"י פ"ה ע"ה כו', (והוא היה רגיל לחתום את עצמו בשם היד בר"ת: ה', ינקום דמו, כזה משה בהקדוש ר' מרדכי הי"ד, כן העירני ידידי הרב"ג מוהר"י לעוונישטיין הגל). הגאון הזה בשבתו על כס הרבנות — כמעט הראשונה — הנה לרגלו יצא שם העיר ותתפרסם, וביותר כי כפי הגודע החל להנהיג בה ישיבה וינהרו אליה תלמידים הצמאים וכמהים לדבר ה'. אחרי מותו בשנת תנ"ו (הקדמת הקונטרס גבורת אנשים) נתקבל לרב במינסק אחד מהגאונים החריפים והפטישים החזקים שהיה מפורסם בשם ר' ל' ב' ל בעל התוספות, ונתכנה בשם זה מפני היותו בקי נפלא בשיטות התוס' אשר בכל הש"ס בהיותו עול ימים (והוא אבי הגאון הגדול המפורסם ר' אשר האב"ד אח"כ בגליל העליון בפה 1) ואבי הגאון הגדול המפורסם בדורו ר' יהורא אב"ד דק"ק קלעצק

(1) ודאני ידידי הגאון האמתי הצדיק ר' רפאל שליט"א אב"ד דבאברויסק בתשובת נספת יחזקאל (ס' מ"ט) בתשובה לדאגון ר' אשר ומשמע ששקט באה שם בשם אבי ר' אשר ע"ש.

קלעצק (ביצט 1) וא"ו של הגאונים ר' לוי בעל "שאנת אריה" ור' יצחק אברהם). זה הגאון ר' לוי אשר היה ליד עיר קטנה בסביבות מינסק בבואו לבחן פאר כמינסק, הגדול כבוד העיר ותפארתה, כי שמו גדול היה בדורו ושמו הטוב הלך למרחקים, ויצא לתהלה שם ישיבתו הרסה אשר נהג ברכ דעת ותבונה, והעיר מינסק קנתה שם על פני הויז' ותהי נודעה לעיר הכמים וסופרים.

בעת ההיא נבחרה מינסק להיות לגליל העליון — היינו כי ע"פ הרב הגלילי אשר יהופק באברתו עליה ועל כל ערי הגליל, המושבות והכפרים ומקום אשר בני ישראל שמה — ישק כל דבר, ובלתו לא יריס איש את ידו. ועבודת הגליל רבה מאד על הרב, כי מלבד שעליו להורות לכל שואל ולשפוט בין איש לרעהו, בין עיר לעיר ובין גליל לגליל — והם נתחלקו לגלילות תחתונים — עוד כל עניני ההכנסות וההוצאות התביעות והחובות המסים והארנוניות שחלו על הגליל, היה על הרב לכלכל כל דבר ואין איש אתו לעזור בעבודת הקדש בלתי שני שמשי הגליל שנתנו לו (ע"י ספר זכר צדיק מכתב ג'). ותנתן משרת הרב הגלילי על ראש הגאון האמתי מופת דורו מוה"ר משה זאב (בהגאון הגדול המקובל ר' יודיל אבד"ק קאוול, בעהמח"ס קול יהודה, ואבי הגאון המפורסם ר' מנחם מענדיל האב"ד פה, ומחלתנו של הגאון ר' יוסף מפינמשוב בעהמח"ס ראש יוסף (ע"י קריה נאמנה צד 97) חתום בהסכמה על הס' "אור ישראל" להגאון ר' ישראל יפה משקלאוו (פפד"א תס"ב) משנת תס"א, עם הגאון ר' אברהם ברודא מפראג והגאון ר' דוד אופנהיים מניקלסבורג), והיא נהג את משמרתו בהריוצות וירב לפעול גדולות ועל הגליל נתרבו הרבה ערים ומושבות ויתייחסו עליו.

הגאון ר' לויב בעל התוספות מת לערך תס"ח ויכבו לו כל בית ישראל כי קדוש היה שמו וגדול מאד, ותעבורנה על מינסק שנים אחדות ללא רב בעיר, מלבד הרב הגלילי אשר לרוב לא היה מושבו בעיר כי היה נוסע ועובר בכל ערי הגליל, ואך לעתים רחוקות מאד. ואנשי העיר שמו עיניהם בהרב המפורסם, הגאון החסיד והמקובל ר' יחיאל היילפערין אבד דק"ק הלוסק, אבל למרות חפץ הגאון הזה למדור ואו לעור בה הכמים וסופרים וישיבה גדולה, לא נתנו לו אנשי עירו אשר הלכו

(1) אבי הגאון ר' יעקב משקלאוו בעל בעיצת הפת, אבי הרה"ר ר' ברוך משקלאוו סת"ק האקלדוס, שהוא אבי הרב ר' אהרן אבי הגאונים ר' יצחק ור' יעקב מקאלין.

הלכו לאורו ויראו במושביתו אור והיים, לעוב את עירם, ואך בקישי ובטרחא יתרה, עד אשר שלחו נכבדי מינסק שלוחים רבים תכופים זה אחר זה והדבר הזה ארך עד שנת תע"ב ונפנקס דעיר לוסק שנמצאה העתקה מהי הנאון ותהי למראה עיני הרב המנוח ר' אליעזר ליפמאן ראבינאוויץ ש"ב מינסק — יש התימת הנאון מיום נ' בהקתי שנת תע"א וז"ל: נאום יחיאל בלא"א הרב מוה"ר שלמה הכ"ס היילפערין חונה פ"ק הלוסק, וע"ד (זהו ראשי תיבות ויעקב דירתו) בק"ק מינסק, אולם להשתמש בכתר הרבנות במינסק לא החל עד שנת תע"ב. לגדולת הרב הזה לא היה חקר, כי מלבד אשר היה מרא דכל התורה וכל ספרי התורה והמצוה, הנביאים והכתובים, שני התלמודים והספרי התוספות והברייתות המדרשים והאגדות, כל ספרי הראשונים והאחרונים עד זמנו שגורים היו על פיו ואין קצה לבקיאורו, עוד היה אחד מהמקובלים הגדולים אשר התעסקו בחכמת הקבלה בצנעא, ולא היה כ"צונוליות מפורסם ולהודיע בקהל, ואשר ע"כ לא נפגשו פעמים רבות שבא על הסכמות חתום בין יתר גדולי הזמן, ורק על שני ספרים חתם בכל ימי חייו והם על הספר "עיר חומה" שהכיר אחד מראשי הישיבה פה בזמנו רב גדול וחרף מאד ומפורסם ר' אברהם יהודא אליהו (פפד"א תע"ט) ושם הוא כותב בעצמו: "הנה זה דרכי תמיד להיות נחבא אל הכלים, מלהיות נמנה בין הגדולים כו"¹, ועוד על הספר "מגן האלף" (ואלקוא תצ"ב) וגם שם מזכיר את דרכו וירא פן יראו המהברים כי בין הסכמים הלך וישיביו לפתחו לבקש הסכמתו ותעודתו ומקדים ואומר: ויצאתי הוין מגדרי כו'.

כימי כהונת הנאון ר' יחיאל בתור רב העיר, היה היה לרב הגליל אחר הנאון ר' משה זאב כהנאון ר' יודיל מקאוולי — בנו של הר"ר משה זאב, הנאון מופת דורו מוה"ר מנחם מענדל (אבי הנאון מוה"ר יוסף האבד דסלוצק והלוסק, שהוא אבי הרה"צ ר' יהודה אידיל אבי הרה"צ ר' יוסף מפאריין), ושניהם כאחד הגדילו את תפארת העיר אשר קנתה לה אז שם לעיר מלאה גדולים וחכמי התורה, כי הרכה הרכה תלמידים התלכטו אל הנאון ר' יחיאל אשר שמו הכריו עליו מאד, והוא בגודל לבבו ובבקיאורו הנפלאה בכל מקצועות התורה והחכמה שעברה חק ואין ערוך לה בכל גאוני דורו, הפליא באמת את לבב שומעי לקחו והבהיר — והנאון ר'

(1) הסכמת הנאון מוה"ר על הספר "עיר חומה" היא משנת תע"ב

ר' מנחם מענדיל נהג גם הוא את משמרתו הגדולה בביתו יתרה ויהי נליל מינמק נליל עליון גם ברוח: אולם לא ארכו ימי שבתו של הנאון ר' מ"ם על כסא הרכנות הנלילות, ותחתיו לקח לכהן פאר הנאון הגדול ר' אשר בנו של הנאון ר' ליב בעה"ת הנזכר, וגדול האיש הזה ומפורסם בתורתו וחכמתו, ויבחר לו מקום לשבת את העיר סמילאוויטש — כי כן הרשו להרב הנלילי לבחור לו מקום היאות אליו ביותר למישוב התמידי דירת ביתו, ולא הכריחוהו לשבת דוקא בעיר זו או אחרת. — ולראש ישיבה גדולה נוסף על ישיבת הנאון ר' יחיאל האב"ד, נהיה אז הנאון האדיר ר' אריה ליב ב"ר צבי הורוויץ מויל, הוא הנאון הגדול הנודע בעהממ"ס, "מרגניתא טבא" ונקרא בשם ר' ליבל זעטלער ע"ש עיר מגורו מקודם, (זעטל בנליל סלאנים), ובימיו היה אז שם האב"ד הנאון הגדול ר' חיים הכהן ראפפורט שנתקבל אח"כ לסלוצק ובשם ללכו). והנאון האדיר בעל "שאנת אריה" שהיה אז עול ימים, פתח גם הוא ישיבתו הגדולה אשר קנתה לה שם גדול ונעלה בזמן סועט כי גדול הוא וחרף גורא מאין כמחו, בעל לב רחב כפתחו של אולם, ומי ידמה לו בעוזה שכלו ובחדוד השנתו ואין כמחו בכל בני דורו, ויתלקטו אליו תלמידים מופלגים ועלויים לשמע חכמתו כי רבה, ודברי פלפולו העמוק עמוק מאד ובישורים יהלך מכלי יעבט אורחותיו ללכת עקלקלות — כי נעמו. ויתפרסם בכל גלילות ליטא ופולין בשם ר' ליבל ראש ישיבה (ע' בספר "מאורי אש" בהסכמת השאנ"א) ולזכרו קדוש יאמר וכבוד ויקר.

ולהנאון ר' יחיאל באה תקופה חדשה בימי כהונתו, כי תחת אשר אהב סלה את השקמ והמנוחה ויהי תמיד למהסה על המריכות והקטנות, הנה לעצבון חזו קפץ עליו רגזו של האריה, הנאון הנורא ר' ליבל בעל הש"א, כי לא היה יכול בעל הש"א להשתמש בכתר אחד של ראש ישיבה עם הנאון ר' יחיאל, וימצא תואנות בכל עת תמיד על דרכי הלמוד אשר בחר לו הרב ר' יחיאל בפשטות הדברים ומכלי כל פלפול וחדוד, ובפעם אחת כאשר דרש דרש הרב ר' יחיאל בשה"ג דרוש הלכוי בדיני המין ומצה, יצא הרב ר' ליב נלוי קבל עם ויבטל את דבריו בקושיות ושאלות הזקות אשר אמנם נלאה הרב ר' יחיאל לישבם, ובעיר רבה המחלוקת, כי התלמידים גם המה נהלץ לשתי כתות תלמידי הסה"ד ותלמידי הש"א, ובכל מקום אשר תלמידי חכמים מתכנסים ונאספים אך פרץ וצוהה נשמע ואין שלום.

בין

בין כה וכה והנה חשבו שני המאורות הגדולים ונאסף אורם של הגאון ר' יהואל האב"ד דעיר, והגאון ר' אשר הרב הגלילי (מות שני הגאונים הגדולים האלה בדיוק לא נודע לפרות רוחם של החוקרים תולדות גדולי ישראל: אולם זאת אמת היא שאין להרהר אחריה כי הגאון ר' יהואל האריך ימים הרבה והי קרוב לפ"ה שנה, וראיה לדבר כי הגאון ר' חיים הכהן ראפפורט בהסכמתו על הסדר הדורות שנתנה בשנת ת"צ כותב כזה: "הגאון הגדול זקן ויושב בישיבה, ואם גם לא נפליג ולא נגזם לומר כי בכתוב עליו התואר "זקן" היה יותר משבעים שנה, כי אם נניח שהיה אז כבן שבעים, הנה יצא לנו דבר ברור כי האריך ימים יותר מן פ"ב שנה, כי מיום ג' ט"ו תמוז שנת תק"ב מציאתי הסכמתו בפנקס החק דמינסק, והיא אמנם התימתו האחרונה בתוך הפנקס, (ועי' בהקדמת הרב ר' נפתלי משיבול לאיתן ז"ל לסדר"ד משי"ש), והגאון ר' אשר שבת ויזכר בסמילאווטש נמצאת התימתו האחרונה בפנקס הקהל בסמילאווטש משנת תצ"ז⁽¹⁾). ותמצא המחלוקת קן לה בעיר ביותר, כי להסדר נשאר מטלא משרת הרב הוא בנו הגאון ר' משה היילפרין, שהשתמש בכתר הרבנות בעיר דאלהינוב אשר בגליל ווילנא (והיה התנו של הגאון הגדול ר' אריה ליב שפירא בעהמ"ס "מעונות אריות ונהלת אריאל") והגאון ר' אשר הניה גם הוא את בנו הש"א והוא מלא את מקום אביו בהנהגת הרבנות הגלילית גם בחייו, כי קשה היה על הגאון ר' אשר לכלכל בעצמו את כל עניני משכרתו הרבים ולא הספיקה לו השעה, וע"כ נתן את העבודה הכבדה תלו על שכם בנו הנאדר בנכורה הארי הגדול שבהבורה, רב הפעלים ורב התושיה. וגם בן שני לו הראוי לאיצטלא דרבנן, הוא הרב הגאון ר' יצחק אברהם, ויהי בלכב הגאון בעל שאגת אריה להשאר רב בגליל העליון תחת אביו ובי אחיו הרב ר' יצחק אברהם יהיה לרב בעיר; אבל הרב ר' משה היילפרין, אוהבים רבים לו בעיר, מכבדי אביו הגאון אשר שמו יצא בקצוי ארץ וא"ם החוקים, ויהי נודע לטקובל ואיש מופת, ומוקרי שמו וזכרו הטוב, ואוהביו גם הוא אשר היה נוה לבריות איש מנוחות ותמים בכל דרכיו, והמה עמדו להגן על כבוד הרב ר' משה כי ישאר

הוא

(1) אמר המחבר: בהיותי בסמילאווטש תבולתי אחרים מסבירי ויראו לי את קברו של גאון ישראל ר' אשר, ונשתוסמתי לראות כי אין כל זכר למצבתו, וכל אוהל לא נבנה על קבר קדשו, ורק אבות לבנים יודיעו כי הפקס התוא קדוש הוא, ובי ספנה בו נפש גדולה וטהרה...

היא על משנת הרבנות תחת אביו הגאון – ומה גם כי הקול יצא בעיר שהגאון ר' יהואל צוה בטרם מותו, ויבקש מאת אחרים מנכבדי העדה אשר בקרובו בשכניו על שישבו, כי בנו הרב ר' משה ימלא מקומו כי ראוי הוא לזה (אם שהיו לו עוד בנים על הקדמת הסתיד לרוב שישבו לאיתי דל) ובינם בדרך לפני מיתו את האנשים אשר יעשו חסד יצדקה עם בנו ר' משה העלוי והצנוע: וכבו נתקבל הגאון ר' משה לרב בעיר שנת תק"ד. והתם בפנקס דהחזק משנת תק"ז יום ד' ט"ז מ"א, ומשנת תקי"א מ"א.

הרבנות מינסק אחרי מית הגאון ר' יהואל שהיתה לסלי המהלוקת ולמיצא לטריבה, היא היא הקמנה את ערך הישיבה הגדולה של הגאון בעל ימיו. מה שגאון ומתנגדיו ראו לעפר בעפר כבודו ולחלל את שמו, ומה **שם בעצמו** בהיותו טרוד בדבר הרבנות והמישרה גם בהי אביו לא היתה לאל ידו לצאת ידי חובת הישיבה והנהגתה כראוי, עד כי סוף סוף נפסקה הישיבה והדל מהוות לה אורה, ותלמידים רבים מערים קרובות והיקות אשר באו להתייפק בצלם של חבמי מינסק וגדוליה ולהתבטם ביה תורת גאוניה – הנה למנת לבם לא מצאו מקום למו, ויהי להם הסיון ישיבת הרב ר' לוי חסרון מרגש וניכר מאד, כי לא יכלו לשיכר צנאנים כמים אשר ישאבו מבארות אחרות, הן הם יתר ראשי הישיבה אשר היו או בעיר, כי הנה נתנו לבם אך אל הפלפול האמתי החד המבריק והטעני והיא גם עמיק עמוק נוקב ויורד עד התהום, מליכן ברוך ומנוחה שלא נבנה על קרי עכביש ואיננו פורח באויר ואך כהרזי דגש יסודתו. אשר זהו נמצא בהגאון האדיר ר' לוי אשר כגודל הדיפתו וכעוצם הדודו ושהפליאו לב ונפש, הנה היה כל התלמוד ומפרטיו הראשינים שגור על פיו עד כי היה יכול לסדר במהשבתו תמצית ומקור כל התלמוד בשעה אחת (כן העיד עליו רבינו אליהו מוויילנא דל ע"י בספר עליות אליהו בהערה ס' ט"ז) ויצט"ן גם בכקאותו הנוראה והנפלאה לספור ולמנות אותיות כל הש"ס לבדנה. ויקומו נכבדי מינסק ויתאכזי למבט עצה למנות אחד הגדולים אשר בארץ לראש ישיבה, במינסק הגאון ש"א.

שמע שם העלוי הנפלא אשר הרעיש את לבב גדולי מינסק והבחייה בהיותו מסתפק בצל הגאון שאנת אריה זה עשר שנה – והוא אז נער על ימים ככן י"א, הוא הנער רפאל ליפלאנדער (בן הגאון ההבס ר' יקותיאל וסקינד האב"ד במדינת ליפלאנד); ועודנו מצלצל באוני

רבים

רבים מגדולי נכבדי העיר, כי שם טוב-קנה לו בכשרותיותו המצוינים, בראשו החד והחרוץ ושכלו הכביר והעמוק שלא הניח גם שיעור אחד מכלי בנות וכתור, ומבלי שאול והשב, עד כי גם הרב ר' ליב ראש הישיבה אשר מאד מאד היה קשה לו להסכים על איש — העיר והכריו כי הנער הקטן הזה יהיה לאחד המאורות הגדולים בישראל וכי אחריותו תשגא מאד — וינבא לו עתידות טובות, ושמו זה הלך לפניו. פרנסי מינסק ותורניה ויבחרו אותו בהיותו כבן עשרים שנה, בשנת תק"ג, לראש הישיבה הגדולה, וינתן לו כתב כראוי (ונמצאה התימתו בפנקס ההקד דפה שהיה לפני ראשונה מיום וי"ד ניסן שנת תק"ד עם אחדים מדיוני העיר). והרב ר' ליב (בעל ש"א) רבו שמה מאד לשמע כי תלמידו המופלא הרב ר' רפאל נבחר על לראש הישיבה הגדולה שבמינסק, ויקרבהו כמו נגיד ויאהבהו וגם כבדהו — למית דעת אחרים אשר אמרו כי הרב ר' ליב לא יוכל לראות את תלמידו נוהל כסא כבודו והוקם תחתיו על; כי מלבד אשר קרובו היה ושאר בשרו של תלמידו, עוד היתה תשוקתו כי תשאר הישיבה על דרכי למודה אשר סלל לה במשך שנות עמדו על משמרתו, כי יהיו בה תמים הפלפול והיושר, ההדוד והאמת, ויאת קוה מתלמידו זה אשר כבר היה מלא וגדוש בשי"ם ומפרשיו ובקי להפליא וגם רב כחו בפלפול אמתי ובכבדא ישרה כאשר אהב, ושם לו בין הגדולים. ואמנם תקותו לא נשארה מעל, אך החל להטיף ר' רפאל את לקחו הוך, ואך שמעו תלמידיו את שיעורו והתפלאו נוראות ויראו אור חדש על שמי התלמוד.

לא עברו שנים שנה, והנאון ר' רפאל ראש הישיבה נבחר גם להיות לראש בי דינא רבתי (והתימתו בפנקס ההקד נמצאת מיום א' י"ב תשרי שנת תק"ה ומיום ה' כ"ז מרחשוון ש"ז התום עם הדיינים ר' יצחק במהו יהושע וה"ר דוד ב"ר חיים סרד, והתום כזה: נאם רפאל בהנאון מוה"ר יקותיאל כ"ץ ראש מתיבתא וראש כ"ד פ"ק מינסק). והמשרה החדשה הלזו אשר נתנה על שכמו הביאה אותו לידי עמל ותלאה צרה ויטון רב, כי קנאים פגעו בו וימרחו את חייו ויתאמצו לתוריד כבודו, וגם מקור כחיתו ההריכו; אבל הרב ר' רפאל לא התאונן. על רע מצבו כאזני איש ולא הודיע מזה גם למקורביו, ואך תורת ה' היתה שעשועיו, וישיבתו משאת נפשו, וירבין תורתו ברכים וילמד מתוך הדק. אולם לא ארכו ימי יגונו, וה' שלח לו עזרתו מקדש כי בני העיר ראקאוו הסמוכה, קבלוהו עליהם לרב בשנת תק"ו, שמה

שמה מצא די מחייתו יפניכתי, וגם שמה נהג ישיבתי חזקה וזכרה תלמידים עוד נתוספו לו, ויהי עם למיד הגפ'ת החל להתיק לקריו גם במוסר ובודות והוא ה' מטיף נפלא ולוקח לב וגפש במדברותיו הנעימות, ושמוי הולך וגדול עד כי לא עברו חמש שנים וכבר לקח אחר כבוד לחיות לרב בעיר ווילקאמיר אשר בהבל וולנא וגם שם הרבה תלמידים וישב בישיבה, ויהי שמה עד שנת תקצ"ז בחגש שנים (והתנו הרב ר' אלעזר לזר קאצינעלנבאנען כותב תולדותיו טעם במספר השנים ולפי החשבון הנכון לא היה בוואלקאמיר לרב כעשר שנה ואך חמש שנים ולא יותר).

ולרב הגליל היה בימים ההם הנאמן ר' יצחק אברהם: כשש או שבע שנים, בן שנת תק"ט עד שנת תקצ"ז כהן פאר במשטרותו הנדולה, אולם כשל כה סבלו ולא היה יכול לשאת עליו את המשא הכבד הזה, והטרה המרובה אשר לא הניחתהו אף רגע, כי הלש היה ורפה המון, וישלח הנאמן ר' י"א את דברו לפרנסי העדה ומנהיגיה כי איננו יכול לצאת ולבוא לפני העם הרב הזה ולכלכל כל דבריהם ביאות, ושוכ טוב להם כי ישימו משרתו על שכם אחר אשר כדאי הוא והגון לזה באמת; ובשמוע מנהיגי הגליל את הדבר הזה הסכימו ביניהם כלם לבקור לרב הגליל את בן משפחתו של הרב ר"א, הוא הנאמן ר' רפאל האב"ד דווילקאמיר⁽¹⁾, ותהי אספה רבה בעיר סמילאוויתש ביום ה' ד' אדר ראשון לסדר 'ושכנתי בתוכם' שנת תקי"ו, ונחתם כתב רבנות באת ראשי קציני העדה, מנהיגי הגליל העליון דסביב מינסק, והאלופים המשוואים מכל הקהלות הקטנות והמבוגרים שבגליל הפרנסים הנכבדים של הועד ('עו' בספר זכר צדיק והוא מן פנקס העיר סמילאוויתש), וינתן לו הכתב על משך שש שנים רצופות היינו עד שנת תקצ"ז: אולם אחרי עבור חצי שנה בראות האלופים של הועד העליון כי בתכסה ובתכונה רבה בשקודה ובהריצות נפלאה מנהג הנאמן ר' רפאל את משרתו הכבודה הוסיפו לו (ביום א' י"ו אלול שנת תקי"ז) עוד זמן ארבע שנים — ביהד עשר שנה; וישב הנאמן בעיר סמילאוויתש, והנאמן בעל ש"א רבו אשר אהב אותו בכל לב וגפש לא השתמש אז במשרה ויהי פנוי ויבחר ג"כ את העיר סמילאוויתש מקום בו תלמידו החביב — לשבת שמה:

נפלא

(1) והגרי' אברהם הואל לשבת במינסק בתור רב פרטי ויורה וירין לכל אשר

ישאלו.

נפלא באמת היה המראה לראות איך הארי הגדול אשר לקולו
 חדרו רבים ולנביותו בתורה אין הקר ורב הילול לאורייתא וכתו בה מלא
 עולם, זה הנאון האדיר שבאדירים, רב רבנן אבי התורה והתעודה, שכל
 חכמי זמנו וגדוליו היו בעיניו בקליפת השום, הכניע א"ע והשפיל כבודו
 לפני תלמידו הרב ר' רפאל זה, הצעיר במנו לימים; ובשבתו אתו בעיר
 אחת נהג בו כבוד כתלמיד לרב, ובאחד העם בא לקבל את פני הרב
 ר' רפאל בשבתות ומועדים, ולא הפץ להורות בדבר קטן או גדול בלתי
 שאל את פי הרב ר"פ: אולם הנאון ר' רפאל יקר היה בעיניו כבוד
 רבו ואלופו בתורה, ולא הפץ לקבל את כל הכבוד והיקר אשר יאציל לו
 הנאון הש"א, ולתכלית זו העתיק אהלו מעיר סמילאוויץ לעיר הקבוצה
 "דוקאר" הרחוקה כהלך שעה אחת ממנה; וגם אחרי כן לא היה הפץ
 הש"א לדון ולהורות מבלתי שאל את הנאון ר' רפאל תלמידו ולקחת
 הסכמתו, כי ראה הש"א והבין שה' עמו ובכל אשר הוא פונה מצליח
 ונפלא לעשות. הרבה חובות ומסים אשר חלו על בני הגליל לתת
 לשתי פולין או אשר הכבירו אכפם על ערף יעקב, לא נה ולא שקט
 ויאזור שארית כתי להשתדל לפני השרים לבטלם כי יותר עליהם. וה'
 נתן חנו בעניהם ויעתרו לבקשתו. הוא הקהיל קהלות ויאסף אספות
 בכל עת מצוא, מן הרבנים הקטנים אשר בגלילו והאלופים והפרנסים
 אשר סרו למשמעתו, ומקדם הטיף להם מוסר השכל ודברי כבושין
 למען ידעו כי שלוחי דרחמנא המה וכי עליהם לעשות מעשיהם באמת
 ואמונה; לא נשא פנים ולא כבד את כל מתנגד מול האמת, עדי הצליח
 להבינו דבר לאשורו ולעשות כחפצו ורצונו. אף גם זאת עשה, בהיותו
 נוסע ועובר דרך הגליל ויבן כי מתאווים העם לשמוע מוסר ודברי תוכחה,
 עורר את לבב ראשי העם והפרנסים לפקוד את הנאון ר' חיים מוואלאון
 תלמיד הגר"א ד"ל, כי יסע מעיר לעיר ומכפר לכפר בכל מקום הגליל ללמד
 את העם דעת ה' ויראתו ומוסרו הטוב, וכה עברו על הנאון שש שנים, שנות
 עבודה רבה בשקדנה עצומה, עד שנת תקכ"ג. וירא כי רבים צרכי הצבור וכי
 המה יפריעו מהנות בתורה וישם אל לבו לעזוב את הגליל ההוא, ומיד
 נבחר בכבוד גדול להיות לרב בפניסק והמדינה (עי' בס' זכר צדיק מכתב ג').

ולהנאון ר' אריה ליב בעל ש"א לא היה מקום מנוחה בעווב
 תלמידו הנאון ר' רפאל את עירו — ואקמה את חברתו הנעימה לו אשר
 היתה למור ולמרפא לעצבון דתו ונפשו אשר נתעצב תמיד, כמו
 קללת אלהים רבצה עליו לבלתי תת לו מרנוע ומנוחה שלמה, ויהי נרד
 בוגלה

בגולה ויעבור דרך ערים רבות מערי ליטא ופולין, ויראה כחו וגבורתו ואת ספרו הנפלא „שאנת אריה“ שהוא מכין לדפוס אשר נוראות התפלאו עליו כל החכמים אשר ראוהו ויתפרסם ביותר, ושם „ר' ליכל ראש הישיבה מינסק“ גדול מאד, ויבא לוואלאזין ויסר לבית אחד מבני משפחתו הוא אבי הגאון מוהר"ר ומוהר"ש מוואלאזין, והעיר וואלאזין אז ללא רב, וינתן לו שמה כתב רבנית מאת מנהיגי הקהלה, ושמה הדפים את ספרו שאנת אריה, וינהג שמה גם ישיבה גדולה כדרך ישיבתו במינסק, ומגדולי תלמידיו שמה היו האחים הגאונים המפורסמים מוהר"ר חיים ומוהר"ר שלמה זלמן זצ"ל שבאו אה"כ להסתופף בצלו של הגאון מוויילנא זצ"ל: אולם גם שמה לא בא השי"א אל המנוחה אשר הדריכוהו ממנה, וישב אה"כ למינסק, ואוהביו ומכבדיו ראו וישמעו כי גדול שמו מאד ובי גדולי ישראל בכל פנות התבל מריצים אליו שאלותיהם ולדבריו קדושת יאמרו, קבלוהו לרב יחד עם הגאון ר' משה היילפערין, (ובשנת תקכ"ז כבר נהג את הרבנות בעיר ויהתום ידו על הסכמת הספר מאורי אש כזה: „אריה ליב בהגאון מוהר"ר אשר חונה בקיץ מינסק יצ"ו“), אבל לא היה יכול לדור בכפיפה אחת עם הגאון ר' משה, כי נלהב היה הגאון השי"א ברוחו, ובעד זאת העלה עליו חמת רבים אשר מררו את חייו ויראו לקבד פתיל פרנסתו, ואך משפחות אחדות נמצאו באחרונה בעיר אשר תסבנהו ותעזורנה לו בצר, וביחוד הצטיינה האשה הגדולה רבת השם והפעלים „בלומסקע“ לבית ווילענקין, אשר החזיקה בימינו ולא תגעה למוט רגלה, ותכנה בעד בני ישיבתו בית-תלמוד (קלויז) נהדר, ותתכבם גם אותם מהונה ורכושה אשר ברכה ה', עדי עזבו את מינסק ויסעו ארצה אשכנז, עירה ברלין, ששם השגי את הרבנות במיין, ע"י מכירתו הגאון האב"ד דברלין.

שנים אחדות אחרי צאת השי"א מן העיר, הנה שרפות נוראות חלו ותפרוצנה בה, וגם הרב האב"ד ר' משה מת, ורבים מאנשי מריבו של השי"א תמו נאספו והעיר ירדה פלאים מטעבה הנשמי והרוחני, והיו דבר רבים בעיר לאמר: „כי בשל הגאון ר' ליכל לנו כל הרעה הזאת, כי נוקם ה' את נקמת עבדיו הנאמנים. ובני בית ווילענקין, המושפחה כולה, עולה כפורתת ותשנא חיל, אף האשה הגדולה „בלומסקע“ אשר בצאת השי"א מן העיר, אחרי שנות מספר עזבה את הארץ ותבהר לשבת בירושלים עיריך, ותבונן שמה נ"כ ישיבה גדולה מכספה והונה, היא זקנה באה בימים, מכנה ארץ הצבי, מציין, אמריה תשמע, כי שלום

שלום לה, והיא שלמה בנופה וממונה, ושואלת את בני משפחתה במכתביה תמיד ע"ד מצב העיר ואנשי מצותיה, אשר התנגדו אל ראש הישיבה ר' ליביל, אם לא הויה כמו לרעה יד ה' לשלם להם.

ולטמלא מקום הגאון ר' משה היה הגאון הגדול ר' יוסף הכהן ראפפורט (1) גאון מצוין בתורתו ורוב יחשו (בן הגאון הגדול מריה ר' שבעה הכהן ר"פ האב"ד דדובנא הוראדנא ולובלין, בהגאון ר' נחמן הכהן ר"ע); (ועי' בהקדמת הר"ג משכיל לאיתן להסדה"ד שכנראה נעלם היה ממנו שהגאון ר' יוסף השתמש בכתר הרכנות פה, ועי' בהערות לס' אנשי שם צד 249); וברע ואח התהלך עם הגאון ר' משה בהיו (וחתומים יחד בפנקס הח"ק על פס"ד מיום ד' חוה"מ שנת תקל"ז): ולראש ישיבה נתמנה הגאון החריף הגדול ר' גרשון שהיה נודע בשמו "ר' גרשון הרוף" (2); ולרב הנליל היה הגאון הגדול ר' שמואל שהיה מתחלה אב"ד דק"ק אבדור והנליל ואח"כ לערך שנת תקכ"ג נתמנה לרב דגליל העליון פה, (נמצא התום מיום ה' ט"ו אלול שנת תקכ"ד בפנקס הח"ק כזה: "נאם שמואל חנה בק"ק מינסק" ביחד עם הדיינים ה"ר משה ב"ר צדוק וה"ר שלמה זלמן במהור"ר ח"ס וה"ר אליעזר במהור"ר מרדכי וה"ר מנחם מענדיל). וגדול שמו בישראל, ושמעו הטוב יקר אף בעיני הגאון מוויילנא, והוא העיד עליו שהוא מפולפל גדול ונעלה (עי' בהקדמת ספרו תשובת שמואל ווילנא תרי"ט וישמש בכהונתו עד שנת תקל"ז 3). כראשית התמנותי היתה דירתו במינסק, אולם אח"כ השתקע בעיר ראקאוו ונה נפשיה שמה ביום טוב אייר שנת תקל"ז, ובשנה קודם לו מת גם הרב הנלילי הקדום הוא הגאון ר' יצחק אברהם נפטר י"ט השון תקל"ז, (נמצאות הסכמותיו משנת תקל"ב כ"ח אייר על הספר "באר אברהם" (שקלאוו תקמ"ג) ביחד עם הגאונים ר' אברהם קאצינעלנבוין מבריסק והגאון ר' שמואל מוויילנא; ועל הספר תפארת ישראל זוטא (פפד"א תקל"ד) ביחד עם הגאונים ר' נחמן היילפערין ראב"ד בבריסק, ור' אברהם שמואל אבדק מאהילוב), ואז נתמנה לרב בעיר הגאון ר' גרשון חריף הר"ם וינה משרת רבנותו

(1) מקדום היה רב ואב"ד בעיר מצעזע פיעסק אשר בגליל סלאנים ולעקד שנת תקפ"ז בא הנה.

(2) והוא אבי הגאון ר' נתן אב"ד דקאפוסק אבי הג"ס בער מוויסענסק.

(3) ובספרו שאלות ותשובות שמואל (ווילנא תרי"ט) נמצא התום (כס' ח' טו') כזה: נאם שמואל חנה בגליל העליון יצ"ו, וחתמתו היא משנת תקל"ה.

רכנותו לערד מ'ז שנה משנת תקל"ח עד שנת תקנ"ג, ולר"ם היה אז הרד"ג ר' העשיל בעל "ישועה בראש", ומצמיח ישועה.

במות הגאון ר' שמואל נפסקה גם הרבנות הגלילית מטעם הממשלה אשר הביאו לפניו דבתה רעה, ולרב דעיר לקח אחרי כן הרב הגאון המפורסם ר' ישראל מירקיש (בן הגאון הגדול ר' ליב מירקיש ואחי הגאון המפורסם ר' שלמה זלמן מירקיש האב"ד דמיר, בעהמ"ח ספר "שלקת שלמה"), וגדול היה שמו ונדע לעאון מצוין בתורה והכמה ומדות תרומיות: (היה חברו של הגאון האמתי ר' חיים מוואלאזין ואתו יחד באו ע"ה"ה בהסבתם על הדפסת הירושלמי בקאפוסק, ועם הגאונים ר' אריה ליב קאצינעלנבוין מברסק ור' לוי יצחק מכאריטשוב, והסבתו היה משנת תקס"ח יום ג' ב' מרחשון, ונמצאת עוד הסבתו משנת תק"ס על הספר "עמודי שמים"); ובנו הרבנים הגדולים הפיצו גם הם אור תורתם במינכק (ועי' בספר "דעת קדושים" להח"א"ש, פטרכורג תרנ"ח).

בבוא הגאון ר' מירקיש לשבת על כס הרבנות במינכק, כבר הייתה העיר גדולה ומלאה חכמים וסופרים, אולם בימיו נתגדלה ונתפרסמה ביותר, כי הוא ראה לתקן תקנות טובות ומועילות בעיר ולמנות חסרונות, ונשא ונתן בענינים שונים עם רבים מגדולי ישראל ויבוא אתם בכתובים, וישתדל הרבה בשכלול הישיבה דוואלאזין ויהי מן התומכים והמסייעים הראשונים להגאון מוהר"ה חברו ואיש בריתו בטופ ונפשו. אף לטובת הכלל רבות עשה גדולות ונצורות ולא הם על בריאותו בכל דבר הנוגע לישראל והיהדות, ויצא לו שם לאחד מגדולי ישראל השרידים העומדים בפרץ: ולמינו עמד אחד הגבירים האדירים בימיו, בן גאונים וגדולים, שלשלת היחס, רב פעלים ורב להושיע, נדיב לב ומטיב הסד הרב התורני ר' צבי הירש שמש האו"י (ונתכנה בשם זה שמהאוויין ע"ש אביו הגאון הגדול המפורסם בדורו מוהר"ר שמחה אביד דפוהאוויין, אחי הגאון הגדול ר' יוסף מרגליו ז"ל האב"ד דסלוצק והלוסק): ושניהם כאחד אשר היו עושים ומעשים עשו את העיר לתלפיות שהכל פונים אליה, ותהי למקום תורה, נדיבות והסד, צדק וישרים, ויגדל כבוד הנרי בעיני כל בני העיר, וכלם העריצוהו והקדישוהו ויכבדוהו כלבב שלם. ותחת אשר הרבנים שלפניו כמעט אחד מהם לא היה אשר לא נמצאו מתנגדים נגדו, הנה הוא הכיב היה על כל איש מבני עדתו, ודבריו כדברי האורים, קדושים ונמצים, ואחריהם לא ישנה; אולם למנת

לב עדתו אשר התווכחה בכבודו לא אך זמן שבתו פה ויסת לערך שנת תקצ"ג (אחמיה): הכל על כי לא מצאתי בכוה"ק הישן דמינסק את מצבת הנאון ר' ישראל ז"ל, בעוד אשר מצבות קדומות ממנה נכרות ובוטלות, ולא נודע זמן מותו לנכון). כמותו עשו למו בני העיר ועשיריה לחק עולם ולא יעבור, כי מן הוא והלאה, לא יתכן בעוד התואר רב ואב"ד יהיה מי שיחיה — ורק אשר יבחר לשבת על כסא הרבנות במינסק יקרא "ברא דאתרא" — כי מי ידמה לו — אמרו בני העיר — ובי ראוי להיות מלא מקומו, והוא עולה על כל בגדלו בתורה, בצדקתו הרבה, וכרוב הסדיו וטובותיו עם כל. (וידידי המנוח הרד"ח ר' נפתלי משה לאיתן ספר לי, כי שמע מאחד מזקני העיר ששעם הדבר אשר לא נתן הרשיון לשום רב, אחרי מות הגר"ם, להתם אי"ע רב אי אביד הוא, מפני שהנאון מירקיש היה איש אמיד ובעל אוצרות, ובהיות הפצו ותשוקתו תמיד אך להביא סדרים בעירו ולתקן תקנות, הוול תמיד כסף מכיסו בחשכו שיקבל הכסף לאחר זמן מן הקהל, אולם בנפלו למשפט ויכן כי קרובה אחריתו לבא, קרא אליו את הגבאים ופרנסו העיר ויעד כס לאמר: אם תשיבו את כספי לבני אחרי טוב, אבל כל עוד לא תשיבו את הכסף ליורשי הנני לוקח אתי במשכנתא בטרם אלך ואינני, את השם רב ואב"ד, שאסור יהיה לכם לקבל רב תחתיו, רק בהשתדלכם כי יושב כספי ליורשי ובני משפחתי הנמצאים).

בימים ההם והנה נרנש היה חסרון מוכיח בשערים ומניד מוסר לעם, כי מן העת אשר השתמש הנאון ר' רפאל בכהונת ר"ם וראב"ד ואח כבתונת רב הגליל פה, ראו בני העדה כי ברכה בהתוכחה בכלל ובמיוחד מצוין לעם, כי רב כהם לבער כל רעה ולשרש כל שרש פרה ראש ולענה, ואבות לבנים נלו ויודיעו את עוצם תקפת הנאון ר' רפאל בכה פיו, את מדבתותיו הנעימות אשר ירדו קרב וכליות, אף גם זכרו את המוכיח הנמרץ והנפלא בתוכחתו ר' משה כה"ר יהודא (הוא המבחר ס', אכן שוה"ם) היה מקודם מ"ם פה ואח"כ לערך שנת תקכ"ד נתקבל למ"ס בק"ק לונדון ושמה נדפס ספרו הנ"ל בשנת תקכ"ח, ומה גם כזמן ההוא אשר שעוריות נעשו בקרב המדינה ע"י חסידיות אשר מידו אנשי רשע בממשלה הרוסמה, ויראי נכבדי העדה כי עת היא לעקור כל רשע כסל ולהשיב לב בנים אל ה' וסלך; ויתנו משרת, המניד דמא"ל על ראש אחד הדרשנים והמוכחים הנמרצים ר' אברהם כ"ר אשר אנשול

אנשיל בעהמ"ס, "עמוד הימיני" נדפס כפה שנת תקע"א בהסכמות הגאון מוהרי" מירקיש האב"ד והגרי" מוואלאוין; והוא במתק לשונו פעל רבות על לב בני העדה אשר הוקירו מוצא שפתיו מפי. [וקצת מתולדותיו עי' בהקדמתו לספרו].

והגאון ר' מנחם אליעזר [בן הגאון בעהמ"ס, "עמרת ראש"] התנו של הגאון מוהרי" האב"ד פה, איש גאון וחרף מאד ומפורסם עד כי הגרא מוויילנא כבדהו ויעריצתו בגלל ספרו אשר היה למראה עיניו, והוא ביאור על מס' קנים בשם "יעיר קנ" (1); הגיד שיעורים שונים וירביץ תורה ברבים בעיר. והרב הגביר הנודע, רב חסדים ותהלות המופלג בתורה ויראה ר' חיים ביה"ר צבי (הני"ל) שמהאוויץ, מרבה בחסדים ומטיב עם בני העיר וביתוד עם לומדיה השוקדים בתורה והוא זן ומפרנס את בני הישיבה הרבים ועושה הסד לכל, [נזכר בס' אגודת אוזב לרדוד הגאון הגדול ר' משה זאב האב"ד, ביאליסטאק בעל מראות הצנוכות], ובני בית ווילענקין מראים ג"כ פעולותיהם הטובות והנכרות בעדה.

משמת הר"י מירקיש במלה הרבנות, ותחתיו נבחר למד"א הרב המאה"י ר' שמואל סג"ל, ולא האריך ימים על משמרתו ונפטר ביום א' עריח טבת תקע"ט; וכיסיו בא למינסק אחד מבני רייסין, ויליד עיר פאלאצק, איש גאון גדול וצדיק מפורסם, בקי בכל הש"ס וגדול ג"כ בהכמת הקבלה ושמו ר' מנחם מנדל, ויהי לראש ישיבה; ושמו הגדול הלך לפניו ומכל רהבי המדינה נהרו אליו תלמידים מופלגי תורה ולומדים, (ובהם הגאונים ר' משה שמואל פינס בן הגאון ר' יצחק פינס; והגאון ר' יוסף ליפמאן היילפערין בהגאון ר' ישראל היילפערין). והגאון ר' ישראל ביה"ר ר' חיים היילפערין שהיה מקודם רב ברוזיניאי, (נכד הגאון ר' מרדכי אבד"ק סווירז בן הגאון חסיד מ"ה טוביא ויהיאל היילפערין האב"ד דק"ק בעלז ובערזאן, בהגאון מופת דורו ר' ישראל היילפערין אבד"ק סווירז וחצי גליל לבוב, בהגאון הנודע ר' אברהם היילפערין האב"ד דקאָוול וסעעלה בקרש) נבחר למד"א במקום הגאון ר' שמואל (2); והגאון ר' יצחק ב"ר נפתלי הערין לבית פינס היה לראב"ד, ושניהם נפטרו בשנה אחת בשנת תקצ"ו. ור"י ליב די בוטין מ"צ ואב"ד בעיר מאהליב — (נכד הגאון ר')

(1) עי' בספר עליית אליהו תולדות הגר"א בהערות שם.

(2) הגר"י היילפערין היה מתלמידיו של הגאון ר' יו"ס ליפמאן מקאפולי (בעל

קדושת י"ט).

ר' ברוך בענדעט מ"ן דחאסלאוויץ, אחי הרה"ג ר' צבי שפראוויץ ממינסק, בני הנאון ר' שמחה מפרהאוויץ, נבחר למ"ן הגדול פה, (ע"י בהקדמת הספר פרום רמונים להתנו הנאון הגדול ר' משה יצחק אבינדור האב"ד דשקלאו וקאוונא); והרב הגדול הדרשן המפורסם ר' אברהם אבלי ריזאנוס מ"ם דמתא בימים האלה, פום ממלל רברבן ומפיק טרגלויות טובות מחבר הספר הנעלה "מחזה אברהם" (ווילנא תרכ"ד). והנאון ר' משה שמואל פינעס הראב"ד בהסכמתו לספר זה אומר: "נהורא כד הוינא טלייא והוי כולי עלמא רהיטי בשכתא וברינלא לשמוע נעיסות חכמה ומוסר השכל במשל ומליצה מפה קדוש של הרב המאור"ג הדרשן המפורסם מוהר"ר אברהם אבלי מ"ם דפ"ק ושאר קהלות". והנאון ר' נרשון תנחום אימר בהסכמתו: "ונוראות נפלאות בשמע דברים יוצאים מפי קדשו וברוח צח שפתיו הטיף נאמותיו למקלות רבבות ע"ס בפ"ק, (וגפטר ביום ה' טבת תקפ"ה). והרב הנדיב רב תהלות מוהר"ר זאב וואלף ווילענקין מפרנסו העיר ומעסקניה הגדולים לטובת הכלל, יוצא ובא בכל עניני הקהלה ומשתדל הרבה בתקונה. והרב המפורסם ר' יהואל מיכל ב"ר צבי בן איש ניעשוויצו, רב תורני וגדול בתורה, עשיר ונדיב לב ואוהב תורה ומוקיר רבנן: קנה בית חוכה מקנין כספו באמצע העיר ברחוב קייזאנאווי ויפתח ישיבה גדולה ונכבדה וישחד בעדה מכספו והונו, והוי סתעוביית בנו ורוח, (הוא הרב המחבר ס' "לזכר לישראל" ע"פ אבות, נדפס בוויילנא והורארנא תקצ"ב), וגפטר בשנת תרי"ה (ומצבתו נעתקה בס' "דעת קדושים" ואנכי לא ראיתיה). ועדת ישראל במינסק עשתה חיל רב בקנין הנפש והרוח, ותצא שמה בין הקהלות המפוארות בישראל.

תקופה נכבדה וגדולה בקורות העיר מינסק החלה בשנות תקפ"ה, חבל של רבנים וגאונים גדולים אדירי התורה, כבירי החכמה והתרשיה, רבי הפעילים והתהלה, המה עמדו לראש הקהלה ויאצילו סהודם עליה, כל אחד ואחד במקצוע שעסק בו, וכל איש ואיש בדרכו הלך בה, וכלם פנו אך למטרה אחת קדושה להרים קרן התורה בישראל בכלל ובמינסק בפרט; כי מינסק או, תצא תורה ודעת לכל הקהלות פכיבותיה. הנאון ר' ישראל מיכל ישרון (בהר"ר חיים מקארעליץ ותלמיד מובהק להנאון הצדיק המפורסם ר' דובנער מקארעליץ) איש חכם ושלם, מטיב ורב תבונות, נאון גדול בתורה, הרבין תורה ברכים, והוי לר"ם בבהמ"ד הגדול פה, בעל לב רחב וכביר, ורב פעלים ואביר התשיה; ואחד מבני

בבני רייסין שבא לגור במינסק ולהשתקע בה, הגאון מוהר"ר אברהם
 בהר"ג ר' יהודא ליב שהיה מ"ץ כחאטווסק, מנכדיו של הגאון הגדול
 איש האלהים המפורסם מרה ישראל אבד"ק שקלאוו (בעהמ"ה ספר אור
 ישראל); אשר זה אברהםיעוד בהיותו צעיר לימים התפרסם ויצטיין כרוחב
 לבו ככיר שכלו ועוצם בקיאותו בכל מסצעות התורה הגלית והמקובלת,
 וכבן כ"ד שנה חבר את ספרו אשר עד מהרה יצא טבעו בעולם ויתפרסם
 על ידו בשם טוב כאחד הגאונים הגדולים ספר קמן הכמות ורב האיות
 הוא הספר "משכיל לאיתן" נדפס בשקלאוו (שנת תקע"ה); והגאונים
 הגדולים המסבמים ר' שאול מוילנא ור' מנשה מאיליאי כותבים כי נלה
 חדשות ונראה מקומות רבים אשר נתעלבו מגדולי האחרונים, וכי כביר
 כמו בכל הש"ס ובכל ספרי הרמב"ם ובקיאותו נוראה ונפלאה (יעו"יש
 בהכמות), ומשנאתו לעשות תורתו קרדום להפר בה, הקדיש כל ימיו
 אך לתורה ולתעודה ללמוד וללמד ויסתפק במועט ויהיה חיי צער ועני;
 ביום לימוד תורתו ברכים ויגד שעורים שונים בנפ"ת וברמב"ם, וכלילה
 בשוכו אל ביתו שכב על משכבו וישנן את ספרי חיד החוקה לרמב"ם
 כע"פ: ויהי אומן את ילדיו, בידו האחת אוהו ביד תנוקן וכידו השנית
 כותב ספרי תורתו וחדושי: והגאון ר' מנדיל גם הוא תמיד לא
 פסק מללמד תורתו ברכים, ויעמיד תלמידים רבים וגדולים וישתדל לטעת
 בהם כל מדה נכונה והתרהקות המותרות, וכדרכו בקדש אשר בהר
 לו לסקן את נופו בסגופים ותעניתים ויסתפק ממש בקב הרוכין, בפת
 קבר יבשה, ובצלוחית של מים, ויתרחק מכל המדת התבל, ממאכלי
 בשר ודגים ומטעמים בלתי אם משבת לשבת, (וספר לי אחד מתלמידיו
 ה"ה ידירי הרב הישיש והזקן המופלג ר' ברוך מרדכי מקלעצק כי בראות
 את הגאון ר' מנדיל בפעם הראשונה הרב הצדיק ר' נח מלעכעוויין
 בהיותו במינסק וכבר שמע את שמו שגדול כמו בחכמת הקבלה,
 וסצאהו כחוש ודל, ובעל גו רזה, אמר בדרך הלצה על ר' מנדיל "אין
 דר (בלעז) אלא במקום תורה":) והגאון הצדיק החריף בנגלה ובקי
 בנסתר אחד מאהוביו של רבינו הגאון מוהר"א מוילנא ר' יעקב ב"ר
 שאול ליבאשיץ, גדול שמו ויהי נודע לאיש מופת ועושה נפלאות (וספרים
 כי דרכו היתה לנסוע כימי עלימיו להגריא ד"ל לוילנא ובהיותו בפעם
 אחת ביהוד'ס בוילנא והתפלל בבית מדרשו של הגאון בקש הגאון שיכבדו
 את ר' יעקב ליבאשיץ בהנבחת התורה והוא יגוללה); גם הוא הרכין
 תורה ויאלף לעם סוסר ודעת, (והוא נפטר בהיותו מופלג בוקנה בן ציה
 בשנת

בשנת תרי"ג): והנאון האברך ר' יהושע אייזיק במהורר יחיאל גם הוא ראש ישיבה גדולה, מפרק הרים וזוהנן זה בזה בסברא, איש הירף גדול ונפלא (ונתפרסם אהב בשם ר' אייזיק הרף, או ר' אייזיק ראש הברזל האב"ד בקאלוואריע, ווילקאוויצק, סלאנים, הנודע בשם ספרו בעל "עמק יהושע"), אף מוכיח בשער, ומניד מושרים בחברה קדישא; והרב הג' השלם ר' ברוך במהורר צבי, דיין נכבד ואיש תבונות, מכלכל יכל עיני הקהלה בחכמה ודעת (1): והרב המאדניג כביר התבונות ר' זאב וואלף במהורר משה ספרא ודיינא עימד לשרש בקדש ומנהיג בהריצות יתרה את משפטי העדה, ומלמד תורתו ברבים גם הוא: והרבנים הנבירים המפורסמים וגדולים ר' הירש ב"ר ה"ם שמהאויזין, והרד יעקב הורוויץ מדאקשיץ, משגיחים בכל ע"י יבלתם על עיני הקהלה למנות כל הסרונ ולהביא אליה ברכה: וגלוי עליהם לשאת במשא הצבור הרב הנדיב הנביר רודף צדקה וחסד מהורר צבי הירש ואלצמאן, האוהו מעשה אבותיו מדור דור בידו, ומרבה לנמול חסד לכל אדם, מקבל את כל בסבר פנים יפות, ובאזין ומקשיב לדל; ותהי מינסק לעיר חרת נאונים צדיקים חכמים ואנשי מעשה.

התקופה של אחרית המאה הששית היא הצמיחה מקרבה במינסק הרבה ככבים מזוהרים כוהר הרקיע על שמי העיר כפרט, ועל שמי ישראל ככלל, **אלא** המה: ר' יקותיאל זוסייל הכהן ראפפורט; ר' יעקב הלל עטנינגער; ר' יעקב אהרן לוריא; ור' ישעיהו זכריו הכהן יאלציש מלוב, ועוד. וכל אלה, מטיבי הצעד הרימו את דגל מינסק וישאו נקה למעלה למעלה. כלם בני משפחות רבות ונשאות, כבודות וגדולות בישראל אשר שמן לברכה ולתהלה בארץ. ר' יקותיאל זוסייל הכהן, רב ונאון מפורסם, גדול בתורה ויחש (בן הנאון המפורסם ר' חיים הכהן ראפפורט אבד"ק אוסטרהא בעהמ"ה שח"ת מים חיים), חכם ושלם בדיעות העולם, וסוחר בעל אוצרות נכבד בעמו, שוע ונשוא פנים, אהוב לכריות ורצוי לכל אדם, נשא חן והסד בעיני שרים ורוזנים ויבקשו קרבתו ויתענגו בחברתו, פתוח היה ביתו לפני ת"ח, רבנים נאונים, ויקרב באהבה גם את המשכילים היחידים אשר השכיכו לפתחו בהזוהר

(1) ואחד מגדולי הדיינים בעת ההיא היה ג"כ הרה"ג המפורסם ר' שואל במהורר שלמה, וחתם בהסכמות רבות על ספרי מחברי זמנו וביחוד על הס' "דרך תבונות" (מינסק חקצה) עם הגר"ם ישרון ומרדכי'ל די בושיץ.

בהיותי איש החולץ בשביל הזהב, ונהל כבוד ויקר ושמו להתהלך, עד כי בשנת תרס"ז ע"י הסכמת ראשי הגלילות בבמה פלטים בארצנו נבחר להיות חבר לועד הדבנים העמיד להתאבק לפיקים על ידי המוניטוריום לענינים הפנימיים, וכבר עסקו ומסחרו אשר פרצו בעיר ובמדינת הקדיש רבו עתותיו לתורה ולמשיכה, ויעש גדולות ונצורות לטובת הישיבה דייאלאון ויהי אחד מנבאיה תוהר גדולים. ור' יעקב הלל עטונגער, אחד מגדולי התורה וגדעל גאון, מגדולי העיר והבמה, (בן הרב הגביר המפורסם ר' מיכל ראזער מוארשטא והתנו של ההדג המפורסם ר' צבי הירש שמחאויין מפה) וגביר נדיב ורב פעלים, עישה ומעשה בטובת הקהלה ותועלתה. והרב הצדיק הגביר האדיר ר' יעקב אהרן לוריא, (בן הרב ר' יחזקא אידל לוריא, יאצו הגאון הגדול הנודע ר' דוד לוריא מביאלין): התעסק הרבה בתועלת העדה וקושרה, וישכלל את בית החולים הגדול הבניו לתלפיות: ומצין ביראתו וענותו, ויתעסק גם לטובת הכלל, וישא חן בעיני הקיסר האדיר ניקולאי בעד לבו הטוב ופעולותיו הרבות לטובת הקהלה, ויקבל ממנו אית כבוד (מקדאל) לשאת על צאצאיו.

יאהרן אהרן היא ר' ישעיהו זכריו הבקן יאללעש, גאון גדול בקי בכל הדבר הקצרה, חכם ובליל השלמות והמדעים, רב היחס וגוע נאונים מזה דור מבני בניו של הב"ח והפנ"י, מילודיו הקיר לעמבערג למשפחת יאללעש המפוארה, רב תכונות ורב תהלות פאר האדם המעלה, איש האשכולות תורה וחכמה, הקירה עמיקה וראח עילאה, אשר בעודנו כאביב יציו כבר נתן מפריו הטוב לאהבו הבמה ודעת, וידפוס מחברתו המעלה "עית לדבר" ע"ד תקן המדות הישירות המוסריות, בשנת תקצ"ד בלובי, (והברה בארבע שנים לפני זה בהיותו בן י"ב שנה): וספר "דובר משרים" ע"ד ידי זרם שהיו כמעל ליחס הנחות הש"ס להר"ד מרדכי יפה בעל המושבים (שם תקצ"א) הוחתם שמו "פלא", (ע"י) אוועז'ס לבן יעקב אית ד'). וישא ויתן בדבריו ללכת את גדולי גאוני דורו, את הגאון ר' יעקב אהרן (ע"י) הייזער "יעקב" ס' קצ"ו והגאון ר' משה סופר (ע"י) תש"ו ח"ס חלק ח"ס ס' ביה), ואת הגאון ר' אליעזר לאנגא מבראד ואת הגאון ר' צבי הירש חיות, ומראשית בואו הנה בשנת תקצ"ד (ישאו בא חברית הנשואין את בת הגביר הנדיב האדיר המפורסם בשם ר' יעקב מדאקשיין) הרבה להרים את קק התורה ולאחד אקסא את ההשכחה הצרופה והמוקקת; וכרוב שקידתו בתורה, בן הרבה לשקוד בחכמות

בַּחֲבִיטָה וּמִדְעִים, וְיַחֲבֵר סִפְרִים כְּשִׁלְשִׁים כְּמִסְפֵּר, יְשׁוּת וְהַדְרֹשִׁים עַל הַרְמִזִּים (וְהִלֵּךְ בָּהֶם נִדְפֵס בְּשֵׁנֵת תַּרְסִ"ב ע"י כֵּנו הָרֵב הַנִּכְבָּד הַגָּבִיר הָאֲדִיר, נָדִיב וְעוֹשֶׂה חֶסֶד, שִׁלְשֵׁת הַיָּחַס ר' וּסְמָאן הַכֵּהן יֵאלֶעֶזֶר הָיוּ מִכְצִינֵי הָעִיר מִיִּנְסֶק וְשׁוּעִיָּה יָחִיד) בְּדִבְרֵי אֲמוּנֹת וְדַעוּת, בַּחֲבִיטָה הַחֲשֹׁבֶן, הַתְּכֻנָּה וְהַמִּדְוֶה. וַיְהִי בֵּיתוֹ בֵּית וְעַד לַחֲבִי תוֹרַה אֲשֶׁר כְּעִיר, וּבִיחֻד כֹּאֵה וּרֵץ הָיָה אֶת הָאֲבִרְךָ הַנָּאוֹן הַגָּדוֹל וְהַעֲלִיו הַמּוֹפְלָא אֲשֶׁר הָיָה בְּכִי כָּל הַשָּׁם כְּאִבִּיב יִטִּיו בַּחֲוִיתוֹ בֶּן הָי שְׁנָה, וְהוּא הָיָה בְּהַמִּיד הַגָּדוֹל ר' דּוֹכֵר יִצְחָק אִיזִיק יֶלֶד הָעִיר הַקְּטָנָה קְרֹאסְנֶע: וְאֵת הָאֲבִרְךָ כֵּנו שֶׁל אֲתוֹ נָאוֹן וְצִדִּיק מְפֹרָשׁ ר' עֲקִיבָא אֵינֶר מְפֹזֵן הוּא הָרֵב הַמְּאִיר הַגָּדוֹל בַּתּוֹרָה, צִדִּיק וְחֹסֵד, עוֹשֶׂה וּמַעֲשֶׂה מוֹיֶשׁ שְׁמוּאֵל אֵינֶר, וְאֵת הַנָּאוֹן הַצִּדִּיק תָּמִיד וּמִתְמַסֵּס אֶת אֲנָשֵׁי מַעֲשֶׂה ר' אֲבֵרָהם דּוּוֹרְעֶזֶר, אֹהֵב צִדְקָה וְחֶסֶד וְרוּדָף שְׁלוֹם וְטוֹב; וְהָמָּה יֵהָד כְּאִישׁ אֶחָד חֲבֵרִים עֲמָדוֹ לַעֲזוֹר וּלְתַמְכֹּךְ בִּידֵי דּוֹרְשֵׁי תוֹרָה וְתוֹשִׁיָה, חֲכַמַת יִשְׂרָאֵל וְתַעֲזוּדָתָהּ, וַיְהִיו לָנֶם הָעִיר וּלְתַפְאֲרָתָהּ.

וְהַיּוֹמִים, יָמֵי כְבוֹדֵי הַהִשְׁכָּלָה, כִּי רַחֵשׁ לֵב הַמֶּלֶךְ הָאֲדִיר נִיקוּלִי הָרִאשׁוֹן דָּבָר טוֹב לַעֲבֹד, לַהֲשִׁכִּיל אֶת בְּנֵיהֶם וּלְהַנְכִּיחֵם בְּלִשׁוֹן הַמִּדְוֶה וּסְפֵר: וְהָנָה נִפְלְגוּ כֵּנו מִיִּנְסֶק לְשֵׁתֵי תַחֲת, וְהָרַבָּה הָרַבָּה דַּעִית נִשְׁמָעוּ בָּהּ, אֵלֶּה מִיִּמִּינִים וְאֵלֶּה מִשְׁמָאִילִים: הַרְבֵּנִים הָאֲדוּקִים עֲמָדוֹ כִּנְגֵד הַהִשְׁכָּלָה אֲשֶׁר הָיְתָה כְּעִינֵיהֶם כְּסִמֵּל בְּלִחֻת וּדְמוּת מֵלָאךְ מִשְׁחִית נִתְּנוּ לָהּ, אֲשֶׁר מִמֶּרְתָּה אֶךְ וּרֵק לַחֲלָל כָּל קֹדֶשׁ וְלַהֲרוֹס כָּל יְסוּדֵי בְּנֵי דַתְנָה, וַיִּנְגְּדוּ אִמֶּר כִּי רַעַל בָּהּ, וְכָל הַטּוֹעִים טֹעֵמָה הָרִי הוּא מִתְחַיֵּב בְּנַפְשׁוֹ, וְעַ"כּ כְּשֶׁמַּעֲמֵם מִנְסִינֵת הַדִּיר לִילְעִנְטָהָאֵל דְּרֵךְ עִירֵי אֶרֶצְנוֹ וּמַהֲשִׁתְדֻלּוֹתוֹ לַחֲבֵנִים אֶת הַהִשְׁכָּלָה בְּחִלּוּתֵינוּ אִמְרוּ לִקְחַת נֶקֶם מִמֶּנּוּ: אֲבָל רַבִּים נִמְצְאוּ אֵלֶּה הַמַּעֲרִיצִים אֶת הַהִשְׁכָּלָה וְהַמְּחֻקִּים אֶתָּה בְּמַעֲוִיָּה: וְהָמָּה ר' יִשְׁעִיָּה יֵאלֶעֶזֶר, כְּבִיר הַחֲכָמָה וְהַמִּדְעִים: וּר' יַעֲקֹב כִּיר שְׁלֵמָה זִלְמָן קֶאֱפֶלָאן, חֲכָם נִמְרִין וּמַשְׁכִּיל אֲשֶׁר הָעִירִךְ וְתִקֵּן וְהִנִּיחַ וְעִשָּׂה זִסְפּוֹת לְסִפְרֵי "אַרְצֵי קְדוּמִים": וּר' מִרְדְּכֵי בְּמַהוּרִיד אֲבִיגְדוֹר חֲכָם וְהוֹנֵה דַּעִית נִשְׁנָבוֹת שְׁלֹם כָּל דָּבָר מַדַּע: וּר' דּוֹד כִּיר יַעֲקֹב אֶתְרֵן לִוְרִיא, חֲכָם וְסוֹפֵר נִעִלָה, מְצִיּוֹן

(1) אִמֶּר הַמַּחֲבֵר: מִצָּאֵנִי מָקוֹם בּוֹה לְהָעִיר אֶת אֵזֶן הָרֵב הַגָּבִיר הַנִּכְבָּד הָאֵל הַעֲשׂוֹת חֶסֶד עִם כָּל דּוֹרְשֵׁי תוֹרָה וְאֹהֲבֵי חֲכָמָה וְדַעֲת, לְהַבִּיא לְבֵית הַדְּרוֹס, סִכְתֵּי יְרֵי אֲבִיו הַנָּאוֹן הַגָּדוֹל אֲבִיר הַחֲכָמָה זְצוּקִיל, לְסַעֵן יֵהָנוּ רַבִּים מֵאִיר הַתּוֹרָה וְהַחֲכָמָה וּיַחֲבִשְׁמוּ בְּרַבְרֵיו הַמְּסוּלָּאִים, הַגּוֹנְעִים כָּל דָּבָר חֲכָמָה וּמַדַּע, וְיִזְכֵּר גַּם הוּא לְשׁוֹב בְּגִלְלָם!

מצוין במדעים וכביר הפעלים (הוא כתב הרבה מאמרים במבדע' בזמנו והתם א"ע בהסתר "ד"ל" או בשמו הטפורש); והרב המדעי, תורני ומשכיל וסופר נעים ר' יהודא בצלאל ב"ר זאב וואלף לבית עליאסבערג באוויזניץ, (בעל המתבר ספר "מרפא לעם" - ועוד): מחלוצי ההשכלה ולוחמי מלחמתה בכה וענו בישראל בכלל ובמינסק בפרט, והמה פעלו לטובה על העולם רב הכשרון יהודה ליב ויכניסוהו בביתו של ההשכלה להסתופף בצלה, אשר נתפרסם אחרי כן לסופר רוסיעברי כביר וגאור בשמו הנמרץ לעווא נדא. ובני ישראל במינסק קבלו את הד"ר ליליענטהאל כספר פנים יפות וישמחו בו ויקרבוהו כמו נגיד, ויכבדוהו בכהמ"ד אשר להסידי ליובאוויץ ביוה"כ בעלילה, ויראו לו אותות כבוד ויקר (ע"י) בכתב הד"ר ליליענטהאל הנדפס בספר "לקט אמרים" חוספה להמליץ תרומה ויחלו להנך את בניהם על ברכי התורה וההשכלה. הדת והדעת.

ומינסק זה כבר אשר אבדה צבי עדיה והדר גאונה ותפארתה, וימותו גם משניהם, משתי המפלגות, הרבנים הגאונים אדרי התורה וכבירי ההכמה והמדעים יחד נאספו, בעת קצרה מאד מרו אחד אחד ר' ישראל היילפערין, ר' מאנדיל, ר' יצחק פינס, ואח"כ ר' אברהם משכיל לאיתן, ר' יעקב הלל עטנינגער, ר' שמואל איגר, ר' מיכל מנישוויצו הר"מ, ואח"כ ר' ישעיהו יאללעש, ור' דובער אייזיק, והמ"ץ הזקן ר"ל די בוטין, נגדעו ארזי לבנון אלה, ומינסק בכה בכתה להולכים האלה; גם ר' יהודא בצלאל ור' יעקב קאפלאן ור' מרדכי בהר"ר אביגדור ועוד מתי, ותבך עדת ישרון על בניה יצאיה ואינם, והסרון נרגש מאד בעיר וסביבותיה. ור' דוד לוריא, ואחזו הרב השלם במדעים, רב תבונות וגביר עושה חסד, ר' שמחה לוריא, הולכים בשביל הזהב ועומדים בין התורה וההשכלה ובין האמונה והדעת, ועושים חסד לאוהבי תורה ולדורשי מדע והשכל יחד.

עוד בחיי ר"ל די בוטין אשר זקן היה ובא בימים ומחולשתו ורפיון גו, קבלו בני מינסק עליהם למד"א את הגאון הטפורש ר' דוד טעביל סטטוויץ, שהיה חכם נמרץ בחיות העולם, הגה דעות וחוקר עמוק, ועל כלם גאון גדול בתורה, מגדולי הזמן וראשו, יליד העיר הקטנה טורעין אשר בקרבת מיר לאביו הר"ר משה ממשפחה נכבדה, ובכך מרו בא להסתופף בצל תורת הגאון האמתי מוהרי"ה מוואלאוין, (ויהי חבר ורע להגאון האמתי ר' יוסף מסלוצק, ורבן של הגאונים ר' יהושע העליר ור')

ור' אברהם שמואל מאייזישאק), בשנת ה'ת"ח נחמנה לרב בעיר סטופין עיר מושבו אשר משם לקח לו לאשה את בת אחד הנכבדים, ויטמטט שמה בכחונות רב ואב"ד 'שליש ושתים' שנה מן שנת תקע"ז עד שנת תרט"ו, ואז נבחר והורס למד"א בעיר מינסק, (ושמה חבר את ספרו הנכבד "בית דוד בשני חלקים שו"ת ודרושים יקרים, וחתנו אשר אסמךו כבן הרב הנאמן ר' משה לוב, "גב מילדי העיר טורעין, אשר היה אה"ב למד"צ ראשו פה, עם חתנו הרב הנ"ר שאל חיים (שהיה אה"ב אב"ד הדוכראזנא ועלה לירושלים) כדורותו לדפוס ויתקסן בהדפסתו, וזה הראשון, הרמ"ל, עשה לו גם נוספות וידפים בו את לקיטיו), בהרב הנאמן הנפלא הזה מצאה העדה נהומים על אבדותיה הגדולות שאבדה בזמן קצר מאד, כי כביר הרוח היה ובעל לב רחב, איצר התורה וההכמה ונקרוב ונרחק נהרו אליו לשאל בעצתו ויהי שמו גדול גם להודים גם לנוצרים אשר כלם הכירו ערכו הרב ושרים ורוגזים אשר נשפטו ביניהם הניחו אליו משפטם וישענו על כונתו הרחבה.

והרב ר' ישראל אשר בר עוזר יליד הוראדנא, רב גדול בתורה ודרשן מהולל הנה דעות נעלות נתמנה למ"ט דמתא ויתאמין להישר את הלכות ולפשוט את העקמומיות—לעשות שלום בעיר ויער למסור את אונז המפלגות השונות בדרכים המים וגמרים, בדברי השכל ותוכחת מוסר, ומצאו מסלות כלכם החמין אשר התענגו עליהם ויהיו להם למקור חיים, ושמו נודע ומפורסם לתהלה לאחד הדרשנים הגדולים והספדנים הנפלאים אשר רב להם להוציא מים גם מסלע ולהויל גם אבן קשה, והרב ר' אברהם ב"ר יהושע עיינענצי, רב גדול והרף ראש מתיבתא בקלויז בלומקס, והרב המאוהב המפורסם, דרשן נודע למקובל ר' אברהם בחר זכריה מינעדיל לבית המבורג, (ע"ש אמו הנאמן ר' רפאל המבורגער ז"ל) הנודע בשם ר' אברהם בהרב, והנאמן ההרף הגדול, נלהב ואיש הרוח, כביר הפעלים ורב העלילה ר' גרשון תנחום, בן הרב ר' אליהו בנימין מתיחם העיר מיר (מנכדי הנאמן האמתי ר' שמעלקא האב"ד ד"ק איסטרא וגליל ויאלין) מרביצים תורה ברכים בבחמ"ד בלומקס ובבחמ"ד הגדול בשיעוריהם השונים, ומרכים בתלמידים, והנאמן ר' משה שמואל פנים, נאמן גדול, ובקי נפלא שלא הניח כסותו בכקואיתו הנפלאה בכל התלמוד והפוסקים שוקד נמרץ והונה בתורה בחשבה כאורה, ראש בי דינא, והרב ר' משה צבי, רב ונאמן מפורסם

מפורסם ושלם רב מטעם הממשלה בתחלה ואחרי מ"צ, והרב הגדול הצדיק המפורסם ואוצר כל מדה טובה השוקד הנפלא בתורה ר' ישכר בער מתמיד ר"ס, והרה"ג החריף ובקי והגביר הנכבד ר' זלמן בדי"ג ר' שואל לעווין סגדולי הנדיבים והמתעסקים לטובת העדה, אף בחסר ריוח, ומגיד גם שיעור בכתב"ד הגדול, והרב ה"ג, החכם המפורסם, כליל המדעים ואוצר השלמות ר' משה ב"ר יהודה ד"ק משקלאוו, והרב המפורסם לגדול ר' מנחם שלמה בהרב ר' אליהו, איש חריף ובקי ומתמיד גדול עוסק בתורה כל ימיו, למד ולימד והרבה לחדש חידושים רבים על כל הש"ס, מפיצים אור נגה התורה, ומרחיבים גבולותיה בעיר ובמדינה.

וקציני העיר נבירה ועשירה, מיוחדים ארץ, נוצרי תורה ושלום תושיה, מכלכלים כל עניני העדה הרוחנים מפורים כסף כאפר לכל דבר טוב ומועיל, מחזיקים בעץ החיים והדעת ותומכים בימינם, הלא הזה הרב הגביר האדיר, רב חסדים ופועל טובות וישועות, בעל לב נדיב מאין כמוהו ר' שלמה זלמן בהר"ר יעקב הורוויץ, והרב הגדול בתורה, חריף ובקי, בר אבן, הגביר הנדיב ר' שמחה עשטינגער והרב הג' בתורה, הגביר האדיר ר' שמחה חיים לאנדא (מבני בניו של הגאון ר' יחזקאל לנדא) והרב השלם המופר הנמרץ והונה דעות, והגביר הנדיב רב צדקות מריה שמחה בהר"ג ר' י"א לוריא, והרב הגביר הנדיב המורם מעם ר' מרדכי בהר"י קליבאנאוו.

והגאון ר' אריה ב"ר יעקב שהיה מ"צ באוהומען ואב"ד שמה (1) גאון גדול וחריף נפלא עמקן ושלם כמושכליות, תוכן ומהנדס ורב מדעים נתמנה למר"צ ראשי, ויחבר את ספרו הנפלא "באר היטב" על התורה אשר הלק אחד ממנו הדפוס והוא על ספר ויקרא (בשנת תרכ"ז בוויגא) וספר גדול רב חכמות, מחזיק יותר מאלף בויגין, ורב האיכות, הכולל חידושים ותשובות, פלפולים וחלוקים בדרך הפלפול האמתי והישר על כל הש"ס בבלי וירושלמי וגדולי הפוסקים הראשונים והאחרונים, (והוא כעת תח"י הרב הגאון ר' אליעזר ראבינאוויץ) והגאון ר' משה יהודה ליב — אחרי מות הור"ג הגאון האמתי ר' דוד מעביל כלכל את כל עניני העדה ומשיב לכל שואליה הרבים בעניני דת ודין ולחורשי עצתו בחכמה ובתבונה, ולראב"ד נתמנה הרב הגאון המצוין, עניו ושפל רוח, חכם ושלם

(1) היה חלמירס של הגאונים הגדולים המפורסמים מוה"ר אריה ליב שפירא

מקאוונ ור' משה פורת מאלייא.

ושלם ר' אריה לוי ב"ר משה חבון השכל, (והוא לא הפין מעולם להשתמש בכתרה של תורה ויתפרנס תמיד ממסחרו ואך כאשר מטה ידו נאות לבקשת גדולי העיר ונכבדיה לקבל עליו משרת ראב"ד).

ימים הרבה, אחרי מות המד"א הגאון האמתי ר' דוב טעבל היתה מינסק ללא מד"א, כי רבו נאוניה וחכמיה, מוריה וראשיה, והרבה פעמים נתאספו ראשי העיר בדבר אספת רב ומד"א: אבל בכל פעם שבו באין הסכם כלל, כי באמת קשה היה להרכיב אלוף לראש נאוניה גדולים, אדירי התורה והחכמה, אשר יהיה לכל לראש, אולם אחרי מות שני נאוני מינסק וראשי גדוליה ר' גרשון תנחום ור' אריה הומענער באו ראשי העדה לכלל דעה אחת לתת משרת מד"א על ראש אחד הגאונים המפורסמים בזמננו רב העיר פרוזינא, ומלפנים רב העיר סעלין אשר בקרבת ברוסק עיר מולדתו, הוא הגאון הגדול החריף העצום והעמקן המצויין ר' ירחם יהודה לוי פערילמאן (הוא נולד בברוסק לאביו הררר שלמה זלמן בשנת הקצ"ה ומנערותו התפרסם בשם העלוי מברוסק וכבן שלשים נתמנה לרב בסעלין ויהי שמה לרב עד שנת תרל"א ואז נקרא לכהן פאר פרוזינא) ובשנת תרמ"ג נתקבל להיות למדא פה, ויתפרסם בשם "הגדול במינסק" (1).

גם בימיו של הגאון ר"י לוי קננה התורה ותמצא מהלכים לה בעיר, ונפגשו בה את הרב הגאון, הצדיק חסיד ועניו, ר' חיים הייזקל בערינשטיין, חכם נמרץ ומגדולי התורה שלא הפין ליהנות ממנה כל ימיו, ואת הרה"צ המפורסם ר' חיים יעקב ליפשיץ, מדייני העיר וסופריה, את הרב הגדול החריף המפורסם בשם ר' יואל הריף, ואת הרב המאוהב המפורסם ר' אליעזר לובצ'ער, וליד העיר לובין, דיון וראש ישיבה, מרכיין תורה ברכים, וחסיד בענישיו, ומגדולי העיר תורניה וחכמיה גם יחד, משכיליה, וסופריה, חלא חכה: הרב הגדול בתורה, החכם והמבקר הנמרץ, הנביר רב חסדים וגדולי הנדיבים ר' ישכר דובער בספי, איש מלא תורה וחכמה, דעת ויראת ה', חוקר וסוקר, סופר ומבקר מהפשי מקויו מנהגי ישראל להראות כי תורה הם וממקור קדש יהלבו, והרב המפורסם בתורה ומבקר וסופר ראש השוחטים ובורך אמן ר' אליעזר ליפמאן

(1) השם "גדול" נתן לתאון ר"ל, מה שלא זכה אליו בעירנו שום רב מלפניו,

הוא ספני שמרגלא היה כפי בני מינסק לומר המיד (היינו מן העת שהתעוררה תאול המד"א אחרי מות הגר"ר טעבל) לבחור אך באחד הגדולים אשר בארץ.

ליפמאן ראבינאוויץ, איש שאר רוח לו, כותב הערות מאירות ובהירות ומאסף ספרים יקרי הערך והמציאות וזה כל משאת נפשו. והרב הגדול בתורה, החכם והסיפר המצוין ר' נפתלי בן הגאון משביל לאותן זל, מבחן פאר כהיכל הספרות ומעניק מפריז לברכה את כתבי העת המאספים, ויגע וטרה הרבה לסדר ולהגות את הספר „סדר הדורות“ אשר קמשינים רבים עליו בו ויגש אליו נוספות טובות מאד, והרב ר' מרדכי אהרן תאומים איש משביל וסופר נעלה ומופלג תורני, ומגדולים, הרב הגביר האדיר נדיב ושיע ונכבד לבית ישראל ר' זאב וואלף ב"ד אליהו הלוי זעל דאוויץ, שומר תורה ואוהבה בלב ונפש, ירא וחרד לדבר ה', מעשירי העיר ברעזין וישתקע פה, והר"ר יוסף צוקערמאן, גביר נכבד ומתעסק גדול לטובת העדה — ביחד עם חתנו בכיר הדעת ורב התבונות בן גדולים ומחצבתי קדש הרב המופלג בתורה, רחם וסוקר רבנים וחכמים הגביר האדיר ר' משה חיים זל ברוידא (נפטר בווירשא כ"ד אדר שנת תרנ"ב) — בכנין בית הת"ת המפואר ובעשותם בו סדרים ותקונים רבים, ור' שלמה גאלדבערג משינה בעין פקודה ומתעסק רב בביה"ה הגדול ופועל הרבה לטובתו, והרב המופלג בתורה, הכס ושלם במדעים מנוע הוחש, וגביר נדיב ורב תהלות ר' אליהו יוסף פאללאק, מראש החברה „פועל כפים“ ומאציל לה כרכה מכחו והונו, עוזר דלים וסומך רבים מן המופלים.

ושנים אלה מן האחרונים אשר שמם יתנוסס לתפארה בעדתנו וזכרם לא יוסף מקרבה, הם: הרח"ו ר' אהרן דובער ברוידא, (בן הגאון הגדול והצדיק ר' אריה ליב ברוידא האבד"ק קאלווארע), אחד הגבירים אשר כאבני נזר התנוססו בעדת מושבם, הסיד וצדיק במעשיו, נדיב ורב חסדים ובעל מדות תרומיות מצוין ונפלא במינו, ראש ונשיא אהיק, וגבאי ראשי בחלוקת הכולל כא"י, ויהי גם חבר בבית האיגוד אשר להממשלה ונתכבד באיתות כבוד, גדול בתורה ויראה ושמר לברכה ולהתורה.

ומשנתו הדומה לו. הרב הגאון המחולל, הריף ובין וחכם נודע לתהלה, תפארת עדתנו ופאר עדה, ר' מרדכי סאלאמאנאוי, מילידי העיר איווניץ, בן הרב הגאון הצדיק המפורסם ר' שמואל חיים (חתנו של הרב הגאון המפורסם ר' יצחק לאווינער מאיווניץ (תלמידו המוכתק של מוה"ר' מוואלאוין), אביו מת כילדותו ויקחהו אליו דודו הגאון האמתי מופת דורו ר' ליכיל שפירא סקאוונא ויאספהו אל ביתו ויהנכרו

בדרכי

בדרכי לבודו ויסתופף בצלו בשלש שנים, ויהי מלא גודש בתלמוד ומפרישו באביב ימי הלדו, כן יא' התחתן ויארש לו את בת הג' הנעלה והנכבד ר' צבי הירש מאלאמאנאוו (אשר ממנו היה נקרא אח"כ גם הוא בכינוי משפחתו "סאלאמאנאוו") במינסק, ובנואי הגה התהלך ברע באה את הנאונים ר' ישראל מיכל ישרון, ר' זוסל ראפפורט, ר' ישעיה יאללעש, ר' דוד טעביל, הצטיין בהכמתו במילי דעלמא ועמוד בראש הנכאים להשיבה דוואלאון אשר הוא היה האחד המיוחד אשר השתדל לטובתה ונהלה במיעצותיו. כרוך אהבתו לכל בן תורה ודת, כן הרבה לקרב ולהחזיק בימין כל דורשי חכמה ומדע ופעמים רבות תמך בידי תלמידיו חכמים עניים וישתדל לשלחם לבתי מדרש החכמה והמדעים שבארצנו ובהול, ויהי ביתו בית ועד לרבנים וגאונים, לחכמים וסופרים ומשכילים, לגבירים עשירים וקצינים אשר השכימו לפתחו בדעותיו אשכל שהכל בו, תורה חכמה ועשר, היה בא בכתובים בהדושי תורה את גדולי הגאונים כמו את הגאון ר"א מקאוונא, ר' יוד"ב מברסק, ר' רפאל מברויסק ור' חיים סאלאווייצ'ג מברסק (והשאר אהדיו כב"י הדושים רבים אצל בנו הרב הנכיר הנכבד ר' משה צבי סאלאמאנאוו). ויפעל הרבה לטובת הקדה, ויהי נבחר פעמים רבות באספות עם, וכלם הנחילוהו כבוד ויקר לטודל ערכו.

אלה חמה ראשי אבות התורה, החכמה, הדעת החסד והגדוכות בעירנו, בדורות שיעברו, דור לדור ישבה מעשיהם הטובים ופעולותיהם הבורות, ובעט זהב וזהב שמש לזכרון בספר תולדות ישראל, גדולו חכמו, ראשו נדיבו ואנשי השם.

ואלה בן החיים — בה יחיו — אתנו כיום, העומדים לראשי עדת ישרון פה עיר תהלה וקריה רבת עם, הראויים לברכה עולם ולזכרון בספר לדור אחרון בעד מפעליהם הטובים ומעשיהם הנכבדים איש איש כמנה שהוא עוסק בו, והם: הרב הגאון הגדול ר' אליעזר ראבינאוויץ המכהן פאר בתור רב. הרב הגאון ר' יצחק כהנאן המד"א דפה ר' דוד טעביל, מר"צ, והרב המאה"צ הצדיק חסיד ועניו, אוצר כל מדה נכונה ר' יעקב מאיר גראדעניסקי שליט"א מר"צ בעדה, ועינים לטובה פקוחה על עיני הקהלה ותקנותיה, והרב הנכיר הנכבד, רב פעלים, שומר מצוה ונוצר תורה ומכבדה ככל לב ר' דובער פינס העומד לראש ההברה הנכבדה "המסבי תורה" אשר נתיסדה זה כנ"ו שנה פה, ששמרתה קודש, לתמוך בידי אברכים המסתעדים להיות רבנים ומשולמים פה כלמדם

בלמודם וכבר זכתה החברה הנכבדה הזאת להעמיד מקרבה במשך הזמן הזה כארבעים רבנים, גדולי תורה ונבנוי לב, ה' ע"י, והרב התמים ישר באדם ואיש אמינים מתעסק ראשי בחברה זו מזה כרוך מרדכי הארי והרב הנאמן החריף הנכבד היקר ומאד נעלה, מו"ח נרשון אביהם בעדעער.

והמשתדלים להשכלת העיר ואשר פועלים לטובתה עתה, הן המה הרב החכם היקר איש אמונים ומשכיל העומד לשרת בתור רב מטעם הממשלה זה כשלושים שנה מוה"ר אברהם האנעלעש הי"ו, הרב החכם והסופר המצוין מוה"ר יהושע סירקין, ראש המתעסקים לטובת ישוב ארץ ישראל ככלל ובעדתנו בפרט, הסופר הישיש מי שהיה מו"ל את "הכוכבים" ר' ישראל מענדל זאאהלמאן, המורה המשכיל היקר ואיש תבונה לעדער, הרב החכם והסופר הנפלא בסגנונו הנעים והמליין הנעלה ר' **יוסף בריל** (איוב), הרב החכם היקר והמשכיל הנכבד איש שאר רוח לו **פתבונה** ובנהל את ביה"ס למלאכה לבני פה, ר' יהודה זאב נופך, המורה הנכבד והמשכיל הנעלה קאפעלאוויץ, הסופר היקר והמפורסם הנעים הורוויץ, החכם הנעלה והסופר המצוין מוה"ר אברהם סיראטקין, המשכיל והסופר הנכבד והנעלה ר' משה נאליקמאן, והמשכיל היקר והנכבד, בעל ביה"ס "לתורה ודעת" מוה"ר ישראל קאפלאן, ובעלת ביה"ס להרשים אלמים המשכלת הכבודה מרת שימא נוסנעוויץ, כלם ייטיבו את בנינו ללמד לשון וכפר, להנכנס בדרך התורה והדעת, ולהרעילם למלאכה המחיה את בעליה, יהי זכרם ברוך!

ובגדיו עירנו שועיה קצינה ורונה אשר ידם פתחה ככל עת תמיד לגמול חסד ולהטיב עם דורשי עזרתם, המה: הרח"צ המפורסם השוע הנדיב ר' שמואל לוריא, הרח"צ המפורסם הנדיב הנעלה, שוע ואדיר ר' אוריה ראגאוי (והתנו כבן הרח"צ המשכיל ורב תבונות מר) קאזאטסקי, הרב הנביר האדיר והנדיב המפורסם, שומר תורה ועוצר מצות ר' חיים לוריא, הרב הנביר האדיר, שוע ונכבד, שלשלת היחס ונדיב לב ר' זוסמאן הכהן יאללעש, הרב הנביר המפורסם, ירא וחדר לדבר ה' ואוהב תורה ככל לב, רחם ומקור רבנן ר' דובער זעלאוויץ, הרב הנביר הנעלה, מופלג ונדיב לב, שומר מצוה ודורש תושיה מוה"ר ברוך זעלאוויץ, הרבנים הנבירים הנדיבים, מגוע היחס, ר' משה ור' בנימין לבית פאליאק, הרב הנביר הנדיב הנעלה ר' דובער נאָלדבערג, הרב הנביר הנדיב היקר ר' דוד זאקין, הרב הנביר הנדיב הנכבד ר' שלום סלאובערג, והרב הנביר הנדיב היקר ר' דובער בליאאוויץ, הרב הגדול

בתורה

בתורה, הנכיר והמשובל המהלל, פאר השלימים ר' מרדכי לבית שמתאווין, הרב המופלג, נדיב ויקר, נוצר תורה ר' עקיבא ראפפורט, הרב הנכיר המשובל הנדיב ר' ליפמאן עליאסבערג, הרב הנכיר הנכבד והנדיב ר' שמואל יונה עליאסבערג, והרב הנכיר הנכבד ר' משה צבי סאלאמאנאו, והרב הנכיר הנעלה הנדיב מהורי"ר הלל עטינגער.

אלה המה העומדים על הברכה, ברכת עולם להם, להכתב בספר התולדה לדור ודור, ספר החיים, יהי שלום בחילם ובארטנותיהם שלהם ושקט, וראו ככל טוב וכמפעליהם יושב להם.

אשרך עיר תהלה, מינסק רבתי בערים! מה טוב חלקך קריה נאמנה וקחלת הקדש! בנים גדלת והם בנים אמן בם, זרע ברוכי ה', נאמנים לבל קדש, והמה לצדק ידרשו, לחדש ורחמים ימצאו, ואם רבות עדים עשו היל, הנה עולה את על כלנה, ממך יצאה תורה, לקח טוב, בינה ודעת, היית מוצא לחנינה ומקור לרחמים רבים, ומעין טחור לכל צמא לטוב, וגם עתה תורה וגדולה תקננה כך, ושלוכות זרוע תלכנה כך התורה והדעת, הצדק והמשפט, ההסד והאמת, כי זאת תהלתך נצח ותפארתך עדי עד, ולא ימושו אלה ממך לדור דור; עד ירחם ה' את עמו, עד יקבץ נדחינו והיה כל בית ישראל אחד, וישים לנו שלום והיים, ואור במישכותינו!

רבני מינסק והכמיה

חלק שני

אבני ציון

והאכן הוואת אשר שפתי מעקה ידקה
בית אלהים (מלכות מלכות)

א.

ה'ה הגאון הה"ג מוה"ר **מישול. פיוויש** במהור"ר
צבי הירש שנפטר ביום ה' להירש כסליו שנת תכל על
דאברין ולא משתבחין תנצב"ה.
(חקרתי ודרשתי אדות הגאון הזה ולא מצאתיו נזכר לדעת מי היה
ומתי היה, ובאיוו משרה כהן פה, אם בתור רב אב"ד, או בתור ראש
מתיבתא, ופרט המצבה לא נזכר בלתי אם על אות ת ואות כ מן תיבת
"משתבחין" שהן מנוקדות מלמעלה, (והמצבה היא בין שתי המצבות של
הגאונים בעל סדר הדורות והר"ר יצחק אברהם אחי הש"א), אף שאלתי לחכמים
רבים ואין מניד לי פשר דבר נכון, וגם לא נזכר בשום ספר מספרי אנשי השם
מי במינסק היה איזה גאון בשם זה, ואקוה כי חוקרי הדורות יבררו דבר זה).

ב.

הרב אב"ד ור... הה"ף הגאון המופ' מוה'... **יית לי.** בהרב
רבי ... נפטר יו'.

(כנראה הוא הוא מצבתו של הגאון החריף הגדול אביו זקנו של הגאון
ש"א הגורע בשם: ר' ליבלי בעל התוספות. והאותיות הנמחקות משמו
הן הם "א"ר" יב) ושמו היה "אריה ליב" ולא "יהודה ליב", אחרי כי הוא
הוא אביו הגאון ר' אשר, ואביו הגאון הגדול ר' יהודה יודיל אב"ד ור"מ
דק"ק

דק"ק קלעצק ומיצעט, ואין אב ובנו נקראים בשם אחר, וזאת מוכחת
היא ומיבנת מאלה, כי האותיות החסרות כתיבת ור... היא, מ וזהו
ר"ת וראש כתיבתא. והאית החסרה כתיבת ה... יף היא אות ר והיה
כתיב, התיוף"שם אביו כבר נחקק וע"י בחקדמת הספר "קרבן אורה" על
מסכת זבחים ומעילה שכתוב שמה: וזקני העיר עודם מראים באצבע על
מקום קברו של הגאון ר' לוי בעל התוספות יעו"ש).

ג.

ע"ד ודאי בכינא אהני צנתרי דדחבא שסעו למנוחות ה' הגאון
אב"ד מ"מ הרב ר' **יהואל** בעהמ"ס סדר הדורות בן
מ' הרב ר' **שלמה**, ובנו הגאון אב"ד מ"מ הרב ר' **משה**.
(מוצאי חלצו של הגאון הזה וסבני משפחתו הרבה בעירנו כעת המה, הרבנים הגבורים
מהור"ר אברהם האייעצקן ומהור"ר יהודה ליבערמאן).

ד.

פ"ג הרב מ' **ישראל** במהור"ר יעקב, נפטר ביום י"ז
שנת תק"א לפ"ק.

ה.

פ"ג הרב ר' **דוד** במהור"ר חיים סו"ד דק"ק ויזנא, שנפטר
ביום ו' ניסן ש' תקי"ב לפ"ק.

ו.

פ"ג הרב הגדול המפורסם מ' **זאב** וואלף בה' הגאון
הגדול המפורסם מהור"ר דוד זצ"ל נפטר י' חשוון תקל"א לפ"ק.

ז.

פ"ג התורני והגדיב הישיש מהור"ר **מאיר** במהור"ר יוסף,
נפטר ביום א' ד' כסלו שנת קהל"ת לפ"ק. תנצב"ה.

ח.

פ"ג הרב המאוה"ג הג' המפורסם מהור"ר **יצחק אברהם**
בתגאון מהור"ר אשר י"ש חשוון ש' תקל"ו, אב"ד ידקהלתנו.
פ"ג

מ.

פ"נ איז תם וישר האלף התורני הראש הנגיד מוה"ר יצחק
במהור"ר צבי הירש הלוי נפטר יום ו' עש"ק כ"ח אדר שנת
ו'תק"ע יצחק ויכת ויאסף אל עמיו לפ"ק.

י.

פ"נ חקק בסלע משכן עולם, איז תם וישר, ירא ה' מנעוריו,
בכל מאדו ונפשו, צדקת ה' עשה עליו חופפת, ה"ה הרבני
הגאון החרוף המופלג בתורה וחסידות מו"ה גרשון
במהור"ר אליהו.

(זמן מותו של הגאון הזה, תגורע בשם ר' גרשון חריף לא נכר כי נתמעכו האותיות).

יא.

פ"נ הרב הגאון מוה"ר מנחם אליעזר בהמח"ס יעיר קנו,
בהרב הגאון מוה"ר לוי בעל המחבר ספר עשרת ראש, וינ"ב
ד' טבת שנת תקע"ז.

(ג' י"ה"ג החדש וע' בספר „עמוד הימיני" ושם כתוב שנת תקע"ז).

פ"נ הרב הגדול מרא דאתרא, החרוף מוה"ר שמואל במ'
יחיאל מיכל כג"ל, נפטר יום א' ער"ח טבת תקע"ט.

יב.

פ"נ איש צדיק וישר, ה"ה הרב הגדול המופלג היה נודע
בפרישות הכפורסם מו"ה יעקב בהרב מוה"ר יוסף נפטר
ביום כ"א מרחשוון תקפ"ו, לפ"ק.

יג.

ציון מנחם.

מחבר נפשו חסן משגב אשרך, עוד בחיים חלקך, חסדות
הבל לא חבכת, לא התענגת על מעדנים, שר הלצה לך
לא ינקה, על כן את מות ברית כרת, ואימתו לא תבעתך,
אך את נפשך כמאסר הלצה, מאד ישנא אדיריך, יקדמך
בחלק

בחלק ערנים לנמול מעשך באו נצפנו לפניך במרום, בצרת
חוק בני היכלי שן בארזים, בחדד נפשנו ברוך אשרך,
פאר עירנו, ה"ה הרב המאוהב, איש אלהים, הסיד ועניו,
סג"ח, כבוד שם מנוחתו **מנחם מנדל** ב"ט ברוך וצ"ל,
ונגנו ארון הקדש בשנת **צדקתיו** לפניו תלכנה, וכבוד
ה' יאספו לפ"ק.

י.ד.

הרב המאוהב זכה וזיכה את הרבים מ"ה **ישראל** ביה"ד חיים
ה היילפערין מד"א מינסק, ה' תשרי תקצ"ו (הוא אבי הגאונים
ה' יו"ט ליפמאן היילפערין מביאלעכטאק אבי הרב הגאון ר' חיים הערין
ה' י"ז ראב"ד שם ואבי הגאון ר' משה צבי היילפערין מפה).

זו.

נודע בעולם לתהלה ולתפארה, חכם ושלם הרב מוה"ר
יהודא בצלאל ב"ר זאב וואלף עליאס בערנ מקאמין,
נפטר שביני עזרת תר"ה.

ממצבת הרב הזה הוה בעל "מפא לנים" לא נכר יותר, ונפלאות על
משפחת עליאסבערג הכבודה במינסק, אשר היא מקרובה של הרב הזה,
איך לא נתנה עד יתה לחדש את פני המעבה, למען לא תכלה בידו
הזמן, (והוא אבי הרב ר' משה אליהו אבי ה"ר בצלאל עליאסבערג פה).

זו.

הצינו לך ציונים, שימי לך תמורות, כל עין הול דמעה כמי נמרים,
יטרפים אראלי שחקים אחוה בארון ונצחו למצוקים, אויה כי נלקח ארון ה'
מלך ביפיו תחזינה עיניו, אי צדיק ישר ועניו, ויגדל שמואל עם ה'
ותשובת נפשו הרמחה, כי שם היכלה וביתה, ושמואל שוכב בהיכל ה'
אבד הסיד כן הארץ, בב"ח שנינו כגבור עמד בפרץ, כי נאמן שמואל לה'
לבבו באש היה הדר, כאש המתלקחת בתוך הברד, ושמואל בשרת את ה',
הלא הוא, הרב המפורסם בתורה ויראת ה' סהורה וכמצות ה' ברה
היה עושה ומעשה ומתעסק למטה, מנוחתו כבוד מוה"ר **שמואל** ו"ל
בתגאן

בהגאון האבתי תחסיד, מאור הגולה, המפורסם בעולם רבינו הגדול מרנא ורבנא עקיבא איגר נ"ע אב"ד ור"מ דק"ק פוזנא, ושמאלא מת ויספרו לו גוי' ביום מהרת יו"כ בלילה, אור ליום ו' עש"ק י"ב תשרי שנת תר"ו לפ"ק. (כמו בעירנו הוא הרב הנכבד והדקדק מר שמואל איגר הי"ו).

יז.

אל תירא אברם אנכי מגן לך. שכרך הרבה מאד. הוא אברם.

נולד בשנת תקפ"ח לפ"ק ושב והיה לה: ח"י תמוז שנת תר"ח לפ"ק, הגדול בענקים רב עזתו וכליל עמו, הוד הענפים אף נכבד השורש, המפורסם בחסידות ומהלל בענוה, שר התורה ומושל בש"ס בבלי וירושלמי ספרא ספרי מכולתא, תוספתא, בדרשים וילקוטים, מראשון שבראשונים עד אחרון שבאחרונים, ספרי חוזר וספרי מקובלים, הגאון הגדול, ראש גולים ביהודא, שלשלת היוחסין מרנא ורבנא, **אברהם** נבנ"מ בעהמ"ס **משכיל לאיתן** וס' **באר אברהם**, ועוד בכתובים על יתר חלקי הש"ס וס' "מקור חכמה" על תרכ"ב וס' "שפתי רננות" על התורה, בנגלה ובנסתר, וס' על ד' חלקי שו"ע וס' על דרושים בהרב המאוהב מוהר"ל נ"ע, אב"ד דהאמינסק, איש אלהים פה ינוח. אור עולם פה שקעה, בין רבבות אורים הרב אורה, רק בתבל גועה, רחב מני ים איד התושיה בהפקד נאון עוזה, הלכה ארון רב דעת מאבותיו אש דת לו אחוזה. (מבניו היו דה"ג ר' משה נוסן משכיל לאיתן אבד"ק שומיאן (בעהמ"ס חקרי הלכות) וה"ר אהרן מ"ל ודה"ח המפורסם ר' נפתלי משכיל לאיתן, וכן החיים המה ה"ר קלמן משכיל לאיתן וה"ר ליב משכיל לאיתן).

יח.

אדם אחד מאלף מורס מעם, עוז בינתו בסתר רעם, דרב הגדול, ומפורסם בתורה, ויראת ה' היא אצרו, רבים הלכו לאורו, כבנו עצה ותושיה לכל שואל, זכורנו יהללו ישרים עד יבא שילה, כבוד קש"ת מוה"ר **יעקב הלל זל בן כבוד דוב**

הרב הנכבד בעצמו מוה"ר יחיאל מיכל ז"ל אייזינגא, שהלך לעולמו יום א' שבינה ימים לחדש הרביעי הוא חדש תמוז, שנת ת"רח"ח לפ"ק, תנצב"ה, וכבוד ה' יאספו.

ובמיון ע"י קברד הילל בן שרה, איך בחצי מהלך נסתרת בעננים, האמנם לקת השמים וה' כך בחר, ותעל ברבבות אורים לרעות בננים, ושם עם המלך במסבו רוחך מתהלכת, אבן ע"ן יורדך כנהל דמעה שופכת לו אלפי נבינים נבחר ירדו השערה, לאור חצוק יכרעו ושבו נאלמים, הן כל חקר סתום נצחת בסערה, ותעט כמחוצת הברק ויבקעו נעלמים, לכן כל הואי שבישך בארץ מאפליה, נכח ציון הלו ישפכו נפש הדימה ועל רב עינך בתורה נשגבה, הן יראת ה' מהורה, שמת לך נור, כי לבך בעין הברכה דגול מרובבה, ופנת מוסרך לכל היית עזר, ככה באין נגיה נתקת מסבך תבל, ותבך כל עדה, ויהי גורא האבל, ואתם עובדי אורח! לכול זאת המצבה, השתאו בחדרת קדש ורוח שוממה פה אוצר ספון עפרות זהב שבא. פה גוית הארי, ומלון נפש רוממה ועד יציעו מארמה כל בני תמותה, עד הגל הזה לאיש רם ונשא.

יט.

עיננו עיננו יורדה מים על פטירת הרב הגדול, ו"א תמים במיעשיו, לא מש מאהל תורה, ספרא ודוינא בפה, ל"ב שנים, מו"ה זאב וואלף בהרב המופלג מו"ה משה סו"ד, נפטר בש"ט, כ"ב מ' אב, תר"ח, לפ"ק.

כ.

פ"נ הרב הגדול המפורסם בתורה ויראה מוה"ר צבי הירש ז"ל מ"ץ דק"ק הוראדאק, בהרב מוה"ר ישראל, נין ונכד להחסיד מוה"ר ישעיה מזעזעוויץ, וינ"ב כ"ג אייר, תר"י לפ"ק, תנצב"ה.

לזכר

כא.

לזכר עולם יהיה צדיק!

הרב המאוה"נ המפורסם לגאון ולהפארת, החרף ובקי בחדרי תורה, ויראת ה' היא אוצרו ועל ויגע בתורה כנעוריו מוהר"ר יהודא ליב נבנ"ב בבהור"ר אברהם זצ"ל שהיה כד"א פה קהלתנו ונפטר בשם טוב, ביום ד' עשרה ימים לאחר אדר שנת ת"י ר"ה לפ"ק. תנצב"ה.

כב.

פה אזה לו למען, ה"ה הרב הגאון, רב פעלים אבי הגבונים, הנול כרבבה, ראש הבונים, בקש"ת מוהר"ר ישראל מיכל בבהור"ר חיים ישרון וללה"ה, גדל בתורה ועמל בתורה, ונפטר בשנת תורה ט"ז ס' אב איד לישרון לפ"ק, תנצב"ה. יושבי הערים צאו הנה, ואל זה הסלע נפצו ראשכם, שמש עמדו, במקום עמדה שמש, ותרד פלאים פה לרגליכם, רעשו על יד קבורת החכמה, ואת המות שאלו שאלה: אם לבני אלהים זה השרון? כי גם נשיאנו פה ירד שאלה, להבות כל הארץ חרם, נדר המות, ובו שלם נדרו, מת במותו אלוף ורועה, יועץ חכם וגבור בששה סדרי, יקרו ועדיו חלץ פה הדור כלו, הוד המדינה ירד הבורה, כפרק האיר בחייו, אחריו מותו, הוי! רעם נורא, למרחוק הגיע שמו ותהלתו, ויפול גם שמה חץ ביתהו, ישרון עלה, וישרון נפל, ועד עת קץ תקנון עליו עדתו.

כג.

ציון קבר רך בשנים ואב בחכמה

הרב הג' עדיו לגאון ראש מתיבתא, כבוד קדושת שמו הר"ר דוב יצחק אייזיק ב"ר צבי מאיר הבהן ונפטר ש"ק ח"י אדר שנת תרי"א.

דום יושב הדל, ןהבט אלי צור,
בינה שב וילד, יחיה פה במור,

צר

צַר לִי רַב גִּבְרַת	חֲכָמָה לִי עֲטַרַת
קָרָתִי בְּאֵר מַיִם,	בֶּן מֵאִיר כְּשֵׁמֶשׁ
הִבִּי הַיֶּלֶךְ תַּמֶּס,	הֵן קָדְרוּ שְׁמִים
הִי כוֹת וְרֹצֵחַ!	לְנִשְׁמַת תַּם גִּבֹּר,
פֶּה תִשֵּׁב לְנִצָּח,	גּוֹפּוּ רַק בְּקִבְרִי.

כה.

רבי זכריה ישעיהו הכהן בן הרב מרדכי צ'י
במשפחת יא ל ל ע ש מלצמבערג, עלה השמימה ביום ד' עש"ק
כ"ה לחדש אייר תרי"ב לפ"ק.

(בנו הוא הרב הגביר האדיר הגדול והשוע הנכבד ר' זוסמאן יאזלעש הי"ד פה).

כה.

צבי תפארת לבני דורו היה עטרת.

בנו של קדושים, גזע ישישים, ישר ותמים דרך, שוע ויקר ערך,
איש חי רב פעלים, וישם לו כאחד הגדולים, ה"ה הרב
הפורסם המופלג בתורה, ביראת ה', המנוח מוה"ר **צבי**
הירש זצלה"ה, בהרב המנוח מוה"ר חיים זצלה"ה. נאסף
אל עמיו ביום שני שלשה ימים לילה אדר שנת תרי"ב לפ"ק.

כו.

אל תלך פה רומה, לבך ישבר כל תגבה קומה, חכמה ותושיה
פה נטמנו, נשמתו בגזוי צפונים, נלקח ארון ה' בין נפשות ספונים,
פה ספין וטמון הרב המאור הגדול מורנו מוה"ר **אלהנן בן**
המנוח מורנו הנאון הגדול ר' יחזקאל פיוויש תרי"ג.

כו.

לזכר עולם יהיה צדיק!

הרב המאוה"ג חסיד ונגז, מורנו ורבינו **אברהם ב"ר יהודא**
דווארענער נ"ע נפטר ביום י"ד ניסן, תרי"ג לפ"ק.
הביטו ראו אל פני הסלע, אלי הנצב הנכון לסלע, בקבר צדיק יך כפשע,
רבה

רבה תוכתו כמעין נובעת, האיש החסד במועצות ודעת, בלחיש עזרה קרוב לישע. דעת דרכיו בספר עצמו, נתיק והסיד מדותיו נעמו, ואם אספרה לא תבול האבן, רוב הליו לכל מודעת, ער שיבתו בלי מצרעת, צדקת פיהו אין יסורין בלי און, עיור מינסק שימי לראשך אפר, רב הג' נאסף, כתוב זאת בספר!

כח.

פ"ג לזכר עולם יזכר שמו לנצח!

הרב הגדול, בוצינא קדישא, מורנו ורבנו יעקב ב"ר שאול ליבאשיין, עלה למרום לצרור בצרור החיים יום ה' מ"ז סיון, שנת תר"ץ.

כט.

עיננו יורדה מים על פטירת הרב הג' בתורה, צדיק ועניו, למד ולימד ברבים, ו"א מוהר"ר אברהם ב"ר יהושע זצ"ל עווענציק, ר"מ דקלויז ונפ' כ"ו אייר תר"ט, תנצב"ה.

ל.

פ"ג הרב הגדול בתורה וביראה, הדרשן המקביל, הצדיק והסיד, בנן של גאונים וקדושים מדור דור מוהר"ר אברהם בהרב צוקלל"ה והניח כ"י דרוש על דרך הקבלה, בהרב מו"ר זכריה מענדיל זצ"ל, ונפטר ב' חשוון תר"ך לפ"ק, תנצב"ה.
(הוא אבי הרה"צ ר' רפאל האמבורג (שסדר והו"ל את ספרי שו"ת א"ז הגאון ר' שמואל רב הגליל העליון בשם „בר שמואל") שנפטר ו' טבת תרמ"ז, וד"ז של הרב הגבור הנכבד היקר מר' אהרן נ"י האמבורג כפה).

לא.

מינסק הבה לי כליל המדתי, שקלאוו תועק, איה חמדתי?

דה פאר השלמים, נור התכמים, דורש תושיה אהב כישרים, יענץ ונבון לחש, פה בפיך כרגליות התורה, הרב המפורסם היה נודע למשגב ולהתלה, מוהר"ר משה בהרב מוהר"ר יהודא

יהודא ליב זרע קרש מחצבתו, ונפשו עלתה השמימה
ביום ה' ד' תשרי שנת תרכ"א לפ"ק, תנצב"ה.

לב.

אהה על אבן אדמו"ר!

הרב הגאון הצדיק המפורסם, גדול מרבני שמו, צפירת תפארת
ישראל מוה"ר **דוד מעביל** ב"ם משה ז"ל מד"א דפ"ק מינסק,
בערמח"ס **בית דוד** שו"ת ודרושים, ועוד הניח אחריו הרבה
בכתובים שו"ת והדושים אשר בתבל עודנה כל נודעים, ויצק
מים ע"י הרב הגאון הגדול נ"י ע"ה פ"ה רשכבה"ג המפורסם
בתורתו וצדקתו מוה"ר חיים זצ"ל אב"ד ור"ב דוואליאון, ומלפנים
שמש ל"ב שנה בכתר הרבנות בק"ק סטויפין ובפה מינסק שתים
עשרה שנה, ועלתה נשמתו לשמים ביום ש"ק טו"ב אייר
תרכ"א לפ"ק, תנצב"ה.

לג.

מצבת משה רבינו!

גאון אמתי, התריף ובקי נפלא, שלא הניח משה כמותו ממרח
שמש עד כבואו, היה מהלל בשמו הנכבד הרב ר' **משה**
שמואל פינס, ראב"ד דק"ק מינסק ור"ב בבהמ"ד הג' וב"ץ
דו"ץ בפה, פה מקום לנוח מצא לימין כבוד אביו הגאון הגדול
ומפורסם במרחבי תבל בשם הרב ר' **יצחק פינס** ראב"ד
וצוק"ל, ונכבה נר אלהים רבינו משה ושמואל פינס, ט"ו סיון,
תרכ"ב תנצב"ה.

לד.

יעקב אהרן לוריא. זה שמו לעולם. וזה זכרו לדר דר!

נפטר יו"ד מרחשוון תרכ"ד.

יעבוד כל העובר פה רגליו חי כנר

עלי פרשת דרכים, בין המות והחיים,

קול קורא אחריו, עמד מתחת זה הקבר!

במהלך מעבר מזה הארץ, וזה, שער השמים

אַיִש אֱלֹהִים פֿה, הוּא יַעֲרֵךְ אֶת דַּרְכֵּךְ
 הוּא יַעֲרֵךְ לְרוֹץ אֹרֶחַ וְאֶתְרִיתְךָ לְהַתְלֵךְ
 רָאֵה דַרְכֵּי בְּהִיִּים כִּכְבֹּב בְּמִסְלָה
 נְתִיב יֶאֱיֹר אֶתְרֵיךְ, עֲמֹד אִישׁ לְנַחֲתְךָ
 בְּמַרְכֹּבִים תִּתְהַלֵּךְ גַּם פֿה עָלֶיךָ אֲדַמָּה
 הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת כַּעֲצַם הַשָּׁמַיִם לְמַחֵר
 רָאֵתָה עֵינֶיךָ כֵּם כָּל יֶקֶר וְזוֹתֶר
 בְּמַחֲוָה הוּא תְּכַנֵּן אֱלֹהִים יְכִיט גַּם שֵׁם בְּרַכָּה
 יִרְאֵת ה' מַחֲוָה, בַּעֲדָה נִשְׁקָפָה כָּל חֵיתוֹ
 דָּאִי לֹא מַעֲיֵן נֶאֱמַן לְתוֹרָה וּלְהַעֲוָה
 וְדַרְכֵּי בְּקִדֵּשׁ הַגּוֹדֵעַ לְמַשְׁנֵב בִּיהוֹרָה
 דְּמַקּוֹר מִמֶּנּוּ יֵצֵא וְאֵלֶיךָ שָׁבָה כָּל פְּעִילָתוֹ
 יִרְאֵת ה' וְאֶחָדֶת אֶרֶץ כָּלֵבֵי לֹא נִפְרְדוּ
 יַחֲדוּ תוֹרָה וְאֶמֶת, גְּדוּלָּה וְעֲנוּה בִּי נֶאֱחָדוּ
 דְּיֹרֵשׁ אֱלֹהִים בְּמַשְׁכִּיטֵי לֵבֵב וּפְעֻלָּתָה כְּפִים
 לֹאִין נֹגֵה לוֹ, הַיָּד הַזֹּאת פָּנִיו אֹרֶץ שָׁמַיִם
 בְּיִשְׁכֵּל אֵל דָּל בְּמַסְתָּרִים, וְעַל אֲבִיּוֹן מִתְּבוֹנֵן
 מֵאַעֲזִיל בְּרַכָּה מְרוּחוֹ, וּבִידוֹ נוֹתֵן וְחוֹנֵן,
 נִפְלִיִּים סִיכָךְ וּבִבְקֵשׁ נִרְדֵּף, תְּנַחֲמֻת אֱלֹהִים לְאַבְלִים
 קֹבֵר מֵתִים בִּידוֹ, וּבִמְחֶקֶת שְׁפָתָיו יִחְיֶה חַיִּים
 בֵּית הַחַיִּים אֲשֶׁר בָּנָה וּבִנְיָן לְהַפְאֵרָה, לְדוֹר אַחֲרָיו יַעֲמֹד זָכַר רַב מִטּוֹב
 לְמַשְׁמֶרֶת, יַעֲרֵךְ תּוֹמָתוֹ וְצִדְקָתוֹ, עֲנוּתוֹ לֹהֵן עֲמֶרֶת, מַהֲרֵת נִפְשׁוֹ כְּלִבְנֵת הַכַּפִּיר
 בֶּה לַעֲד מוֹתֶרֶת, אֲבִי! אֲבִי! רַכֵּב יִשְׂרָאֵל וּפְרִשׁוּ נַפְשֵׁי סוֹעֶרֶת!

לה.

דיינא וספרא בפה עירנו רבתי

גדול בתורה ושוקד בה בעיון וסבא, מעין נובע, מקור חכמה,
 מחדש חרושים בונה וסותר בפוסקים וגמרא, רב צדקות ורב
 להרשיע לאביונים, זהיר וסוחר בשמירת שבת בשמירה יתרה,
 שלם במדות ובהלכות עולם, ודבריו בנתת נשמעים ותופע
 עליו

עליו נדרה, ה"ה הרב הגדול בתורה וביראה המפורסם מו"ד
מהור"ר **דובער** ב"ר אהרן **תומארקין** ונפטר יום שב"ק י"ז
אייר, תרכ"ה לפ"ק, תנצב"ה.

לו.

ציון מנוחת

הרב המופלג המפורסם הנכבד מו"ה **יצחק צבי הירש** ז"ל
יליד דובנא רבתי ותושב איוויניץ, ובאחרית ימיו תקנ' אהלו
פה מינסק, בן הגאון הגדול שלשלת היוחסין מו"ה זאב וואלף
וצ"ל הלבערשטאט אב"ד דק"ק דובנא רבתי, ונפטר א' דר"ח
אדר א' שנת תרכ"ה לפ"ק תנצב"ה.
(הוא דודו של הרב הגביר הנדיב הנכבד ר' דובער בלימאווין הי"ו בפה).

לו.

קבורת הרב הגדול המפורסם בתורתו ושקידתו ויראתו, בצרפת
פורונו, כבוד מהור"ר **מנחם שלמה** בעהמח"ס **מנחם שלמה**, בן
המפורסם הרב ר' אליהו **גארדאן** וצ"ל ונפטר י"א טבת תרל"א.
מנחם אבלים ומשבת נונים ולאבלו מנחם אין
שלמה היתה תורתו ורבה שקידתו ויהי לאות
בהלו נר הצלחתו לא היה ער אף לא סגר עין
אל רובי צדקותיו ולעוצם פורונו אין ספורות
יראתו אהה! אף גדלו בתורה נודעו בשערים
דלא בספרותו „מנחם שלמה" ויותר מהמה בכתובים
ומי ידמה ולא ידמע לראותו היום בין הקברים?
ומי ימצא נחם לבנו יחידו, ולנכדיו האהובים?!

לת.

אבן זכרון

על קבר איש רם ונעלה, נשיא עדתו צבי ישראל והדרתו, נודע
ביותר ובעמים יגידו תהלתו, כגדולתו רבה ענותו, הרב הגאון הנודע לשם
ולתפארת

ולתפארת, חכם הכולל, הבין הגדול אשר נזר אלהיו על ראשו התורה והחכמה מזהר"ר **יקותיאל וויסל** בחרב המאין מזהר"ר **היים הכהן ראפפארט** אב"ד דק"ק אוכטרא תנעב"ה, נאכא אל עמיו בשנת השבעים לביני הוי"ו, יום ה' ב"ז אדר ראשון שנה או"ה! אבל כבר זה לכל זרע **יעקב תרל"ב לפ"ק**, המעכה תקרא:

אם כל פה ילא היד תחלת וזה הנקר
אף כי אנכי אכן הימים ציון לקרנר

(מבניו היו הרבנים הגבורים השלמים מו"ה יעקב מוארשטא ומו"ה וואלף ממעסק שנפטר אדר תרנ"ח).

לב.

ציון קבר.

איש רם המעלה, גדול בתורה ועמים בעבודה ויראה, ומפ' להפארה שם לילות בנימים, עבר ה' הלב המים, למד ולומד ושמש גדולי ההכמים בכבוד הרב הגדול הרוף ובקי מו"ה **יהודא ליב** ב"ר צבי **איזליאנער** וינ"ב ביום ג' ה' טבת, תרל"ג,

ב.

ציון קבר להרב הגדול בתורה, הדיון המובהק בעירנו כשלישים שנה מניד מישרים מו"ה **דוד מויב"י** במהור"ר יהודא ליב וצ"ל וינ"ב ב"ר השני תרל"ד לפ"ק.

מא.

ציון לנפש.

הרב התמים, ישר דרך ויקר ערך, כל מעללותיו פלם בפלם תבונה, מעשהו באמונה, כש"ת מו"ה **אריה ליב** בן הרב הישר באדם הולך צדקות ועושה הסר בכל עת, חונן דלים ופועל ישועות בקרב ארץ קרשנו כש"ת מו"ה אברהם **פרנס** נ"י מוילנא, נפטר ביום א' דר"ה כסליו, תרל"ו לפ"ק, תנעב"ה.

ארו רך, ביום צח, איך פתאום שבר המות?
רב עליליה, שוחר תושיה, ירד גיא צלמית,

יריד האל, צבי ישראל, שריד מבני עליה,
 דָּהָה ליום! כי בלי פדיוס, כסהו בור נשיה,
 לילות כימים, כצדיק המים, גברת אך לאמונה,
 יגעת בתורה, גם בסחרך סחורה, ביושר ותבונה,
 בן נאנים, חסר נבונים, ראשי גולת איראל,
 בתורתם החוקת, גם דבקת, עד שוב רוּחְךָ לאל,
 נמהר מיתך, לאסוף אותך, בחצי ימי גבר,
 אכל ונהי, הגה והי, יסערו על גל זה הקבר,
 בן יחידך, ושלש בנותיך, יבסו אבן זו ברמעותם,
 ריעשה ארץ, לקל צותה ופרץ, קול יללת אביך לעומתם
 דיו יצעקו, ובפיהם יספקו, כל יודעי שפך,
 מספר וקונה, יעוררו בכל פנה, מביני חין ערכך,
 פי יודיעך, ישבח מעשיך, ויהלך בשערים,
 רבי צדקוּתְךָ, וטוב מעלליך, בויכך המצערס,
 נאהבים, גם נכתבים, בספר לפני יוצר רוּחַ,
 ספת בנעורך, אך לפי רוב טובך, רבו מאד ימך.
 (הוא היה תלמיד לוקה בתו של הרב ר' מרדכי צבי מארשלאוויץ מרובנא, סרת ריקלא,
 שנפטר פה כ"ב אדר תרס"ו).

מב.

שמואל שוכב בחיכל ה', וגם כל ימיו עסק בתורת ה', דין ומשפט
 הורה לנעם ה', פ"ג הרב רג' ר' שמואל דוד בהרב ר' צבי וצ"ל שהיה
 אב"ד בכמה ק"ק ונפטר בש"ק כ"ט תשרי תרל"ח.

מג.

פה חצב קבר עדי יקיצו נרדמים, ערום ביראה עניו ותמים, רודף
 שלום וברותו מי יכר, עשה ועושה למד ולימד הרב הגדול ר' ישכר דובער
 ב"ר אליהו ז"ל נקרא ר' בער מתמיד ונפטר ב' דסכות תרל"ט לפ"ק. אך
 אבר הסיר אבי יתומים? הנצב"ה.

מד.

מצפה אריה.

פה ינוח, איש הרוח, רגאון תגדול, מעוז ומגדול, אבן בוחן,
 מתרגם

מהגדס ותוכן, ענין ושפאל רוח, מבקש אמת בלב וטות, מו"ה אריה במה"ו
יעקב ז"ל מ"ץ דפה, בעהמ"ח ספר באר היטב, ועוד לו בכתובים ספר
עובדא דדניא על כל תלמוד בבלי וירושלמי, וספר העולם והיהדות, נולד תקס"ט
וינב"ם עש"ק כ' כסליו, תר"פ תנצב"ה. (הספר תורת העולם והיהדות נמצא
ביר ידירי הרב הג' הנכבד בעדתו מו"ה יהושע העשיל מאטוואו חי"ו במינסק).

מה.

שיד לנו אהה! סופדים בנים על רגבי עפר.
על פטירת אבנו הרב המופלג א"א מו"ה יוסף יהואל כמח"ו
מאיר שלאסבערג.

יעדו יעידו סתרים פעלך,
להנני עדיהם כי כל יסוד,
תמר הפצת ותשנא שקר ורמיה,
יושר דרפת ותשיגהו בעולם הנשיה,
אל תורת ה' קבעת עת מוכנסת,
לתפלה חכמת לבך במחשבה כקונת,
בני זקוק וילדי חניכי ביהך
מאד אכלים ובנו רתת לטוהך,
זכר לברכה פה עליו אדמות,
לבצור פרוך עלית בעולם הנשמות,
איר ליום כי' מרהשיון, תרמ"א, תנצב"ה.

(בני הרבנים הגבירים המפורסמים הנכבדים חסד ר' משה ור' מאיר שלאסבערג
חי"ו במאטוואו, והרב הגביר הנכבד ר' שלום שלאסבערג פה).

מו.

ציון לנפש.

הרב אליהו יוסף רבני יעקב ז"ל פאללאק.
אל זה הגבר, מצא פה קבר, ירמיה כל איש, כי גז דוש.
תדבר כל עין, לראות מיש האין, יקר חלום בעודו, הראה עני ידו,
ישם לילות כימים, בתורה וחכמה תמים, סר מרע להבליה ופנה לאל קדושתו.
פעלו בקרב עדתו, לצאן עם מרעיתו, פרוי נשא בחיים, בחברת פועל כפים,
אשר

אשר גם לדורות ברכותיו לכו שמורות, לאומו אהב מעודו בכל נפשו ומאדו,
אדם אחד מאלף היה בלי כל סוף. קדוש זכרו כאריאל עד יבא הגואל,
שב אל עפרו במינסק עיר מגורו, ד' סבת תרמ"א לפ"ק תנצב"ה.
(מבניו כמה המה הרב הגביר המפורסם והנכבד ר' משה ודג' ר' בנימין פאללאק).

מו.

אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה.

גבר הוקם על בחכמה ובתבונה, בדת וביראת ה' אוצרו, האדם
המעלה, הרב ר' שמחה בהרב הנודע בישראל גדול שמו מו"ה יעקב אדרן
ויל' לוריא נפטר ביום ב' כ"ה סבת תרמ"א:
שמחה בקבר, ולכל גבר, תאניה,
בצאת האחר, ובו יחד כל תושיה,
נעימות אל, תורת ישראל, וגם עמים,
יראה מדורה, ודעת נאורה, בו תמים,
עשה גדולות, ורב תהלות, בכל לשון וספר,
קדש וחול, בו הכל, אשכל הכפר,
בתרדה יתבונן, המקנן, וישאל פלא,
איך זה קבר, יכול גבר, בו כל אלה?
העיר כולה, שכולה, כי יצא הדעה,
ראו נא פעלו, ועמלו, בכל מצה ברה,
לך שקול ישקל, מרזל גל זה ירבין,
רבים עליו, עם אבליו, לכן יבקיין,
יהן ממרומים, ישלח נחומים, לבנות ולבנים,
זרעו לברכה, ומטה זה, דמעה מעל כל פנים,
(הוא אבי האשה הגדולה והכבודה, רבת השם והפעלים, המשכלת המצוינת,
הגדיבה מרת שרה אשת הרב הגביר האדיר השוע והגדיב המפורסם מוה"ר
אליעזר בראדסקי, שליט"א בקיוב, ואבי הרב הגביר המשכיל השלם ר' צבי
הירש לוריא).

מו.

פה ישכון איש דעל מרבה, רב פעלים באמץ לב ורוח להבה,
הרבין תורה ודרכה תלמידים רבים, שמו הלא למרחק נודע בשער בת
רבים

רבים, הרב הגאון סני ויעקב הרים, שינא והרופא טובא מי"ה ר' גרשון
תנהום במהר"ר אליהו בנימין ז"ל מ"ן לעדתו זר"ם דקדוה בלומקעס
 ובה"ד הגדול בעהמ"ס **אילנא דחייא** נולד בשנת תקע"ב, נאסף אל
 עמיו יום ב' ט"ו אדר א', תרמ"א לפ"ק, תנצב"ה. (חתנו הוא פה הרב
 הגביר התריף הגולה ר' בצלאל אבי האחים הגבירים טרעפעל הי"ו).

מב.

מצבת קבורת הרב הגדול ר' **אברהם בן ציון** ב"ר מיכאל אליהו ז"ל.
 נפטר ה' מרחשון שנת **מת רב לפ"ק**.

ג.

גלעד.

לאיש נודע בשטרס, בדרבו צדק וישרים, איש איצרות בארץ ובשמים,
 פור נתן כלא חפנים, ורא אלהים שומר אמינים, נכבד וגשוי פנים, בתורת
 ה' לו יד ושם, וקבע לה עתים יום יום, כש"ת, הרב ר' **זאב וואלף** ז"ל
 בכה"ו אלהו **הלוי ז"ל ועלדאוויין**, נאסף אל עמיו יום ה' ו' אדר שני,
 שנת תרמ"ג לפ"ק, תנצב"ה.

זורע צדקה, שומע צדקה, מאזין ומקשוב לזל,
אזהב תורה, ואת החלבים לאורה, תחת זה הגל,
בסתר ארץ, הפריץ פריץ, עד קצו ארץ הגוי,
ובסתר שמים, הגדול שבעתים, מעל לרקיע,
ולפי צדקותיו, כי ימנו וימותו, לפי דרכו בקדש,
ארץ תמנה, כל שנה, רגע ליום ושנה לחדש,
דון ועשר, עשה בכשר, וגדל באמתו ואמתו,
לא גבה לבו, וכל הבא במסבו, ראה ענה צדק איתו,
ובקל בבחבור, והור ושמור, במצות ה' ובכל מהלכיו,
יום יום קבע זמן, לתורת אל נאמן, אלה קצות דרכיו,
זאת וכזאת, בעינים נוולות, תספרנה הערים,
עיר „ברעון“ מולדתו, „מינסק“ מלכותו, הסביבות והבפרים,
לכלם בת הגבר, לכלם זה השבר, יחד כלם יתאבלו,
דמיך בדבע עשו, אנתות באנתות ופגעו, יחד יתבוללו,
אף כי דורותיו, בניו ובנותיו, נענו ונכדיו, כי הורם הנור,
 ומשפחתו

וְיִשְׁפְּרֶתּוּ כָּלֶּה, מִה אֲמֹלָה, בְּהִלָּקֶה מִמֶּנָּה אֶבֶן הַעִזָּר,

יֵאוּלֹז קִיָּם קִיָּם, וְלֹא דְמִטָּה מְעֻנִּים, וּזְכָרוּ מִלִּבְבוֹת,

צִדִּיק חַי בְּאֵמִנָתוֹ, בְּנֵי עֵדֶן מְנוּחָתוֹ, בְּצֵל שִׁיבֹן עֲרֻבוֹת,

(בְּנֵי בֶּפֶה דְּמִה הָרֵב הַגְּבִיר הַשִּׁיעַ הַגְּדִיב יִרְא וְתִדְר לְדַבֵּר ה' ר' דּוֹבֵעֵר

וְעֵלְדֵאוּיִין וְאִחֵיו הִרְחָ"ע הַנִּכְבָּד ר' בְּרוּךְ וְעֵלְדֵאוּיִין (וְהָרֵב הַגְּבִיר הַנְּעִלָה

ר' צְבִי הוֹרֵשׁ ו"ל שְׁנֵפֶטֶר בְּמַעְרָאן בְּלִיל א' דְּסִבּוֹת תַּרְנ"ה), וְהִתְנִינוּ הָרֵב הַגְּבִיר

הַנִּכְבָּד ר' מִשָּׁה רֶאבִּינְאוּיִין, וְהָרֵב הַנִּי הַמִּשְׁכִּיל ר' מִרְדְּכִי שְׁמַחֲאוּיִין).

נא.

רֵאשֶׁן לְצִיּוֹן.

הִנֵּה הֵנוּ, הַגְּבִיר מִצָּא פֶה קִנּוּ, הָרֵב הַגְּדוֹל בְּתוֹרָה, שׁוֹקֵד כֹּה כַחֲשֻׁכָה

מְאוּרָה, רֵאשׁ אֶלְפֵי יִשְׂרָאֵל, לְבוֹ רַד עִם אֵל, יֶקֶד הַקִּירִים, שִׁבּוּ נֹדַע בִּשְׁעָרִים

מְהוֹרֵר שְׁמִיחָה חַיִּים לֵאמֹדָא וְצ"ל בְּהָרֵב מו"ה אֶלְכְּסָנְדֵּר סַעֲנֵדֶרֶר וְצ"ל.

נֶאֱסַף אֵל עַמּוֹ ה' נִסָּן, תַּרְמ"ד ל'פ"ק, תַּנְצַב"ה.

שְׁמִיחָה אֵיךְ נִהְפַּכָה פֶּתָאוֹם לְזִעְקָת שֹׁבֵר?

חַיִּים שֶׁל עִוְשֵׁר וְכִבּוּד לְמוֹת וְקִבְר?

בְּלִבְנוֹן נָפַל אֶרֶז, מִקּוֹל נִפְלֹ עֵרִים בְּמַרְקָחוֹת,

רָעִישׁ בְּמִדְיָנָה יִסְפְּדוּ מִשְׁפָּחוֹת מִשְׁפָּחוֹת,

סְטוּלָה בַּעֲמֹ, גְדוֹל בְּתוֹרָה מֵאֵד נִעְלָה,

עִוְשִׁיר בְּשָׂמִים וּבֶאֱרִץ, וְיִתֵּר מִלְּמִטָּה גִּזְיוֹ לְמַעְלָה,

נִשְׂאֹא פָּנִים, אִישׁ מִדָּת, חֶסֶד וְנִבּוֹן לֶחֶשׁ,

דְּגוּל מְרַבֵּבָה, בִּשְׁפָתָיו הוֹצֵק הֵן, רֵאשׁ הוֹחֵשׁ,

עַל כֵּן מִיִּנְסֶק בְּמֵר תִּכְבַּח מִהֵמֶר עַל הַגְּבִיר,

רֵאשֶׁה נִגְדַע, אֹרְעָה מִקְנֵה נִשְׁבָּרָה,

לְפִידָה, אֵין מִדָּה, כִּי הוֹכַח הַכִּפְתּוֹר,

נִפְלָה נִפְלָה, הוֹרֵם הַנּוֹר, הוֹסֵרָה הַנְּעִטָּרָה,

דְּמִעוּתֵיהָ נִחְלִים, אֲנִתוּתֵיהָ פְּעֻמִּים פֶּר צוֹרֶתָה,

אֵהָה מוֹת! אֵהָה קִבְר! אֵהָה שִׁתָּה!

(כֵּנוּ הוּא הַגְּבִיר הַנִּכְבָּד מְהוֹרֵר יַעֲקֹב לֵאמֹדָא חַי"ו).

נב.

גִּזְיֹת הָאֵרִיָּה.

כִּי שְׁפָתַי כְּהֵן יִשְׁמְרוּ דַּעַת וְתוֹרָה יִבְקְשׁוּ כִּפְיוֹ מְנוּחַת הָרֵב מו"ה אֵרִיָּה

לִיב

ליב הכהן תשגל בחרב המפורסם הצדיק מו"ה משה ז"ל, נאסף אל עמיו וקו ושבוע ימים ו"א טבת שנת תרט"ו לפ"ק תנצב"ה. סגר עליו המדרבן כי בן ציוה לפני מותו, לבלתי הרבות בתיארו כבוד לבלתי הלל אותו, רק להיות באבן קישט אמרי אמת בלי שפת יתר, כי היה ר"מ בבתי"ד הג' חכם שנים עשר, ובכתיבת הקדש ראב"ד עשרים שנה שמש, לא הכיר שיע לפני דל' פני איש לא נשא, גם מורה צדק בבית הובח היה שנות חמש, ונע להתירא תמיד על מסכן ישראל עינו הסה, פקודתו תשמר רוחנו לא נוסף באומה, והיתה זאת לו למזכרת עד עת התקומה.

נג.

פ"נ הרב הג' הצדיק המפורסם, נאה דורש ונאה מקיים, **חיים יהואל** ב"ר מרדכי הכהן **זאמקאני**, רב בהורדאק, נפטר ה' שבט, תרמ"ו, תנצב"ה.

נד.

ציון הרב הגביר, רב פעלים, הנודע בישורו ועשרו, והכציון ברוב חסדיו מחור"ר **שניאור זלמן** ב"ר יעקב הלוי ז"ל **הורוויץ**, נולד ר"ה שבט תקע"ט, לפ"ק, וי"נ יום ה' אדר"ה אדר תרכ"ו לפ"ק.

זרמי דמע ויולו יודעי ערכו,

קמנים אנשי שם וסותרו המדינה,

לא אחר בהם יכחש תם דרכו,

יודם לבלי יעורר עליו קינה.

מר יאנח עליו כל אדם צנוע,

רבו אבליו רבבות דלים בכל אפסים,

נר צדק הפיץ אור זרוע,

ועד ציון ננעה עד שערי ירושלים.

בפרץ סתרו, והצלחתו זרחה,

ובהדעך אירה ובין העבים נסתרה,

נורה צדקתו, לא נדעכה,

יראת ה' היתה אוצרו, עד עינו נפטרה.

יאנחו עיני קהלתנו בנפש שאיה,

צירורה צדקתו בצרור החיים,

הנה לצדקה נחמד ישע ותושה,
זרע למטה ויעל לקצור בשמים.
(כמו הוא הרב הגביר הנעלה מר דוד הלוי הורוויץ פה).

נה.

מנצבת קדש.

להרב הנדול בתורה בתכמה וביראת ה', נדיב הנדיבים, הגביר
המפורסם, בישראל גדול שמו מוהר"ר **דובער** במהור"ר ירוחם זצ"ל **במפי**,
נולד כ"ה טבת שנת תקפ"ג לפ"ק, ויבת כ"ז אדר שנת **בא השמיש**,
לפ"ק הנצב"ה.

דל כח אנוש, גם אין די כל ששר וצבע,
ואף כי האבן הואת לתאר זה האיש,
בעברו במדת טיבו מעל גבול הטבע,
בנבחו ברוח כבנו, משכמו ומיעלה כשואל בן קיש.
יער הארץ אם יספר, גם צדקותיו או ימנו,
רחמים נחמד בו התלכשו, להתהלך בין החיים.
בו נקבצו, חכם, עשיר, ועניו, יחד בו קננו,
יקר יקרים כזה, ימות? אי ארץ אי שמים!
רב וגדול בתורה, בקו בשני התלמידים,
וכל כתבי הקדש היו ערוכים על שפתותיו,
הפר ומצא פגמים במקורי מנהגי היהודים,
מדקדק נפלא ומבאר ישר, וביראת ה' כל הליכותיו.
בנים לא הניח אחריו, ומספר אביו כל העם כלו,
מיתו החריד כל לב ותתחלחל העיר והמדינה,
פני ה' חלקו, מלאכי אלהים יצאו למולו,
יפגעו בו רובי צדקותיו, יקבלו פניו ברנה.

נו.

פ"נ הרב הנ' בתורה ויראה ופדות ר' **אליעזר** ב"ר בחיך הנקרא
ר' **לייזר לובנצער** הנצב"ה. **אליעזר** כאתרן בר דוף שלום תמיד הואל,
בקדש ובכליו פקודת אליעזר, ובאהל, רבים שמשו לקחו דיון היה נראש
ישיבה

ישיבה, בלתי נפשו להסתופף באהלה של תורה תכנינה, לפני אלעזר עמדו רבים הוציא משפט לאורה, ויאמר אלעזר: זאת חקת התורה, פשר דבר מי יודע מה חכם חרשים, צדיק עניו רצוני ידיר ה' ואנשים, וי'ג בסתרה יום ג' כ"ו להדש סיון שנת ואלעזר מת.
(כמו הוא הנגיד הנכבד מהור"ר ד"ר אנצילעוויץ פה).

נו.

ציון לגפש הרב המפורסם בתורה, מבקר ויודע העתים, נין ונכד לרבנו המהרש"א והתי"ט מו"ה אליעזר ליפמאן ראבינאוויץ ז"ל בהרב מו"ה בעלזל ז"ל בהגאון האבתי מרן יו"ט ליפמאן וצוק"ל אבר"ק קאפול' בעהמח"ס קדושת יו"ט וס' תוספות קדושה, ונפטר ה' חשוון, שנת תרפ"ו, א"ה שוקל איה סופר גודל שברנו? לא ידענו הים בגדלו, לא מרחבו ארץ, על מות אבנו יכבו קורות ביתנו, וזיו הודו והדרו יצא, ויבוקי יכלא קרץ, רב היה בתורה מהיר ההשגה ירב הזכרון, לזה גם קרא הרבה ויהי כמנהג בארון, פנה מקום נכבד לו בידועת שנות דור ודור, ראו הערותיו ויהללו ויאמרו ראנו אור, אדיר כל חפצו לאסוף בית אוצר ספרים, בו כל מעינו כנעוריו עד באו לקברים, יחש אבותיו מדור דור שרשרת והב גדולה, נאחה לה תהלה על כל ספר יחש עולה, ישפטו צדק העוברים אם יש מכאוב כמכאובנו.

נח.

שמחה במעונו.

יום ג' י' תמוז שנת תרפ"ה.

שמחה בכרומים ותחתונים שוממים, נצחו אראלים את המצוקים, בחובת ה' רב הפרץ, כי עלה הקרץ, על אבן ראש פנה, רב ונקי משנתו, רחבה ועמוקה בינתו, חרושיו חדים ובתוקים, ירא וחרד למצותיו, ראשו אלפי ישראל אבותיו, גדולי תורה חכמי בינה, יקר וגדולה, עושר וכבוד וכל סגולה, מאת אלהיו היו לו לבנה, על פניו נהרו, אורותיהם לא נכרו, תחת ענוה צדק התחבאו, קין ומשקל לכל מרבותיו, וכפיו מחשבותיו, כל מלה מאד נאמנה, ביתו היה פתוח לרוחה, הדלת על צירה לא נחה, עניים יצאו ובאו, על כפים ישאותו, ולמרום חביון יעלוהו, מלאכי עליון ברנה, טובו

מיוזב והלך לפניו, חסד ואמת וקרבו פניו, יעלו עמו בכבוד,
ישא אלוותיו, יאכל פרי צדקותיו, יעטרוהו כסבים רצון כצנה,
ננע אך לבנו, לרעותו, ולבנותו ולחתנו, למשפחתו לעירו ולכל גבר,
רטיב כל עין מכבו, נושמה כל לחי, ועקת שבר סכל עברים,
זאת הפעם, מלא כוס הועם, על כל גדותיו שטף ועבר,
צקן לחש כל איש, כי ימהר ה' חיט, לחקמו בין שובני קברים,
(בנו פה הוא הרב הגביר הנעלה, ורב תהלות, ר' הלל עטמינגער, ובווארשא
הרה"ג ר' איזיק שמואל עטמינגער; וחתנו לוקחי בנותיו המה, הרה"ג
הנעלה, ר' הובער פנים, והרב הג' ר' ברוך ועלדאוויץ והרב הג' ר'
עקיבא ראפפורט).

נמ.

אבן מקיר תועק, מי מביא לנו חליפתו מי מביא לנו תמורתו?

פה נטמן מרגנותא דלית לה טיבא, הרב הגאון הצדיק האמתי, חסיד
ועניו, ויעזם בקואותו בש"ס ופוסקים מראשון שבראשונים עד אחרון
שבאתרונוס מי יוכל לשותח, מורנו ורבינו **משה יהודא ליב** במה"ו
שמואל זצוק"ל בעהמח"ס **מילי דברכות ומילי דניזיקין ולקוטי**
הרושנים בבית דוד לחתנו הגאון הגדול האמתי מו"ה דוד מעביל זצוק"ל,
ושו"ת בכתובים, ושמיט בכתר הרבנות בפ"ק מינסק ל' שנה; בשלום ובמיושר
הלך את דורו, אהוב למעלה ונחמד למטה, שיוף עייל שיוף נפיק ולעי באורייתא
תדירא, ונפטר בשם טוב ביום ו' ער"ח תמוז שנת תרס"ט לפ"ק, הנצב"ה,
ויע"א, (מבניו המה הרב המאוה"ג המפורסם ר' יעקב מו"צ פה, והרב הג'
הנכבד ר' שמואל הי"ו, וחתנו הוא הרב הגדול ר' יעקב הי"ו ווישנעווסקי
הי"ו מו"צ פה, חתנו של ידידי הרב הגדול בתורה, והגביר רב תהלות,
מו"ה שכתה ליב נ"י איוראעליס מקלעצק).

ס.

כבוד הרב הגדול המפורסם לגאון ולתפארת מו"ה **גרשון בדרב**
ט"ה אדרן **כהן** וצ"ל, נולד ב' אדר תקע"ט נאסף אל עמיו כ"ג סבת תר"ן.
גל קטן ומצער איך יכיל אדם גדול בענקים, רב גדול בתורה, וסודות תרומות
לגרגרותיו

לגורלותו ענקים, נשיתתו ערבה, תרוץ בדעת מעורב בין הבריות, נאני האבן מה אינע להללו הן תקצרנה ורעיות, נכבה בעיר מאור, הלל נור כהן לאל עלין, כתובם יחד, אהה! באו מחלוק וכליון, קתערבו דבות לשבר בננו מה תשיו למו ויתנהבו? נעו גם נדו כחמדיהם, עם חייו יחד ספו תמו.

סא.

ארון העדות.

הרב הגאון החסיד ועניו מו"ה חיים חייקיל במה"ו נחום וצ"ל בערינשטיין נאסף אל עמיו ביום ג' ניסן תר"ן. הנצב"ה, חרבן! יקר יקוד משכן העדות, חלל הגדול, בתה פרישות, בתה חסידות, יהד יראה עילאה, ענוה, ואמונה טהורה, קדושה מדרה, ועל כל-גאון בתורה, גדולתו אין חקר, עבית שרית נהורא! (הוא אבי הרב החכם והסופר ר' ישראל בערינשטיין אפאטעקער בבאברויסק).

סב.

ציון לאיש מציון בתורה ודת, הרב מ' יחזקאל ב"ר גבריאל פוטערפאם נפטר ה' אלול, תר"ן לפ"ק. יחיד זה קבר אל החיים, בו נטמן גבר יחיד ביראתו, אדם, לאדם, ותמים לשמים, פועל טוב עניו בהנהגתו, רב פעליו אין ספורות, זכרו יקום לדורות. (הוא אבי הגביר והוקר הנגיד ר' משה פוטערפאם פה, ונכדו של הגאב"ד, דראלהינאו).

סג.

גיא-עצב.

זבול איש באמונה חי חייתו, ובין אלה לא נמצא כמות, הרב ר' זאב וואלקה ב"ר אברהם נעצאוו. זיית ארת בתרת לך אבינו למשכן עולמים, ותעזוב בתי חמדתך הבנויים כמו רמים, ומה ינחמנו עתה, מי ירפא פצעיו לבבנו? אם לא פניך ילכו עמנו, אם אתנו אינך אבינו?

בחלה

בחלה נפשך התמה, כבוד ושם תפארת,
אך תם וישר היו בלבך למשמרת,
בדרך שלובי אמוני ישראל תמיד הלכת,
רבים כושלים במסתרים תמכת,
היו ועשר עשית, אך בצדק ואמונה,
מבלי נשוא עליך מנולם איש תלונה,
זכרך לא יסוף מלב בנך ובתך עוד,
גם עת ציונך אבינו ידרם עד היסוד!
נפטר ב"א אדר תרנ"א.

(בנו הוא הרב הגביר המשכיל והנכבד ר' מרדכי נעצאון הי"ו).

סד.

ה"ר חיים יעקב ב"ר צבי הירש וצללה"ה ליפשיין דיין וסר"ד
פה מינסק יצ"ו, ועלה שמים יום ב' כי טבת תרנ"א לפ"ק.
חיים גם במותם נקראים צדיקים, יעקב לא בית עושה אור החיים,
ברבבות קדש בין אראלי שמים, צבי לצדוק ננה פניו מפיקים, למד דעת
לעם ארבעים וחמש שנה, יפה דרש משנה תלמוד ואגדה, שפתותיו
דובבות בקבר, רוחו חי בעדה, יצ"ו ויפרח שם טיב לו קנה.

סה.

בית עפרה, להרב הגדול בתורה, עמיה שריה נהורא, רב וגנאי
משנתו, מפורסם בתורתו, ריש מתיבתא ודיין צדק, לא נמצא בו כל בדק.
מו"ה יוסף צבי הירש ב"ר משה הכהן ז"ל סלאוויץ, נפטר ד'
שבט, תרנ"ג, לפ"ק, הנצב"ה.

סו.

ציון לנפש הרב הגאון האמתי מרן ירוחם יהודה ליב וצ"ל ב"ר
שלמה זלמן נ"ע, נולד בבריסק תקצ"ה, נתמנה לרב בסליץ תרכ"ה,
בפרוץ תרל"ה, והורם לבד"א פה מינסק שנת תנ"ח ומשמים קובו לו ויקרא
בשם הגדול, נאסף אורו אור ליום ד' ז' שבט, תרנ"ו, הנצב"ה.
יום זה יבכיו, ילילו דור ובניו,
רכב ישראל בו, קה! עלה בסערה,

ותחשך

וְהַחֲשֵׁךְ הַשֶּׁמֶשׁ,	וְהוֹסֵרָה הָעֵטֶרָה,
דָּרְבוּ כִּיעֵנִי חֲכָמָה,	דָּמוּ מִשִּׁבִּי שְׁעָרָה,
מִרְבֵּן גְּדוֹל שְׂמוֹ,	קִוֵּד הַדּוֹר וּנְבוֹנִיוֹ,
לְהוֹתִי הַעֲדוֹת פֶּה,	מִי כִמְהוּ מוֹרָה,
יִרְאֶה תוֹרָה וְאֵמֶת,	דַּעַת מִיָּם רַחֲבָה,
בְּלִבּוֹ מְקוֹר הַחֲכָמָה,	אֶצֶר וְהַפִּיץ אוֹרָה,
פָּטִישׁ הַחֹק הוּא,	דְּגוּל הוּא מִרְבֵּבָה,
עֲמִיד הַהוֹרָאָה,	פֶּנֶת יִקְרֶת עִמּוֹ,
רַב פְּעִלִים מִקְבָּצָאֵל,	הַלִּיכּוֹת עוֹלָם לוֹ,
יִשְׂרָו, תוֹכֵן צִדִּיק,	מִי יֹאכֵר אֶסְפֶּרָה כְּמוֹ,
לְעֵד יִנּוֹן שְׂמוֹ,	יִסְפֵּר לַדּוֹר מִהַלָּלוֹ,
מְזוֹרָה וּיָם תִּרְדּוּ בְיוֹם,	נִצְחוֹ אֲרָאִלִים מִצֻּקִּים,
אֶרֶץ נִצְלָה עֲדִיָּה,	סִינֵי הוֹעֵל לִשְׁחָקִים,
נִפְשׁוּ תֵלִין בְּמוֹב,	קִרְבַּת ה' לוֹ טוֹב.

סו.

בית-הלל.

הַלֵּל וְהִלֵּל מֵאֲהוּיִם, בְּרַק וְרַעַם, בְּרִכּוֹת הוֹד יִרְבּ בְּיוֹם זֵעַם,
 מִרְאֲשׁוֹתָיו דּוֹלֵק נֵר אֱלֹהִים וְאֵשׁ דֵּת, כִּפּוֹ יִשָּׂא קִדְשׁ לֵאל וּכְבוֹת וּנְקִיּוֹת,
 יִדְּיוֹ טְהוֹרוֹת מִכְתֵּם כֶּסֶף לֹא כֶדֶת, בְּאִמּוֹנָה מִשְׁאֵו וּמִתְּנוּ עִם הַבְּרִיּוֹת.
 נִכְבֵּד וּנְשׂוּא פָּנִים שׁוֹכֵן אֶת דְּכָא, אֶף יָדוֹ בְּכָל צִדְקָה וּבִדְמָצָה דְּקָה,
 וְכִמְתּוֹ הַגְּדִיל לְתַלְמוּד תּוֹרָה וּמִלֻּאכָה, וְהַנִּיחַ לָהֶם מִתְּנוּ אֲחֵרָיו בִּרְכָה,
 זֶה הָאִישׁ, זֶה שִׁיחוֹ, מִה רַב אִיד מוֹתוֹ, לְבָנָיו לְבִנּוֹתָיו, וְלִנּוֹת בֵּיתוֹ,
 בֶּן שְׁלֹשׁ וְחֲמִשִּׁים שָׁנָה הָיָה בְּמוֹתוֹ, נוֹלַד יוֹם הַבְּפוּרִים תִּרְנ"ג לַפ"ק,
 מֵת י' אֲדָר תִּרְנ"ו לַפ"ק, הַנֶּצֶב"ה.

סת.

אֲבֵל כְּבֵד וּבְכִי תִמְרוּרִים כִּי נִלְקָה אֲרוֹן ה' אֲבִינִי הַזֶּקֶן עֲשֶׂרֶת רֵאשִׁנו
 הָרַב הַגְּדוֹל מִוְרֵנו ר' פֶּסַח פִּנְחָם בִּיר שְׁאוּל הַכֹּהֵן מֵאַמְלִין נ' ט"ז
 אֵלּוּל תִּרְנ"ו לַפ"ק, הַנֶּצֶב"ה.

הרב

סמ.

הרב הנ' המפורסם יחיד סגולה

מ"ה אהרן דובער ברגאן מ"ה אריה ליב ברוידא אב"ד דקאלווערע. אחד המוחר ראשון בראשונים, דורו בו התהלל כנסת ישראל כלה, בנרות יחפש, יבקש ממטמנים, ענוה, יראה, תורה וגדולה ראש ונשיא אה"ק וראש יחס, בינה ודעת לספר בפרט אין די, רואיו חוץ בו ספר הכרות חי, ובאחד בו נמצאו כל אלה כמות, דורו בו התהלל, כנסת ישראל כלה, אף כי עירנו מינסק ועתה שכולה, זכרון קדש שמו לזרעו ולעדתו, לכבוד ולתפארת עד ישוב מאדמתו, נולד בקאלווארע, ו' סבת הקע"ס לפ"ק, נאסף אל עמיו, מ"ו סבת הרנ"ו לפ"ק, תנצב"ה. (בתלמודו הוא הרב הגביר הנכבד והנעלה מר שמואל בויאנער בנאראדייע).

ע.

אבן ציון ⁽¹⁾.

להרב הגאון המפורסם, בישראל גדול שמו, אביו כל תופשי תורה ופאר החכמים, נזק קדש מהצבתו מ"ר מרדכי סאלאמאנאוו וצ"ל, (כן הרב הגאון הצדיק ר' שמואל חיים רב דבעליצא).

זה שמו לעולם זה זכרו לדר דר!
מר תועק מינסק, ואקה זעקת המדינה:
דליתי, רששתי, אויה! כום גדול השבר!
כנסת ישראל בלה, מרובים תשא קינה:
"בני בחורי, משושי, יצאני, ירד הקבר",
דה! רב הפרץ בחובותי תקרא התושיה".
"שיר מישל ואלוף בתורה, אללי אויגו!"
הכמה יחד יושבת מקוננת, אתן בכיה:
סלה אבירי לארץ המות, איך אשכחנו?"
ביאנו אמת נצדק התנחם, חסד וחגיגה,
וי יתמידו לקרא: "אין מצמית ישועה!"

ברוויתו

⁽¹⁾ נוסח המצבה הזאת נעשה על ידי — המחבר.

זמירות מכנף הארץ נשמע, הנל ברנה:
 „לי הכל בנעיסים!“ השמיע קול תרועה,
 ממעין יושב הכרבים, קול קורא רבה:
 נהו למה למקוננים, למה תרבו בכבי?!
 סופדים אל לספור! למה תגילי אדמה?
 קין הימים יבוא, ומרדכי ישוב ויהי.

נולד באיוועניץ שנת תקצ"ג ויפת בש"ק כ"ט ניסן תרנ"ז.
 (בנו בעירונו הוא הרב הגביר המפורא והנכבד ר' משה צבי סאלאמאנוו הי"ו).

עא.

ציון משכן גיית הוקן וחגיל ושתיו נאה הרב ר' ישראל אשר ב"ר
 עזר ז"ל שהיה כ"ב דפה יותר מהפשים שנה, רבים השיב מעון והיה
 מפורסם בשם „הראדנער מגיד“ ורוחו עלה לבעלה בש"ק כ"ה סיון תרנ"ז
 לפ"ק, הנציב"ה, ואני הסלע אבן דומם נאלמתי פקודתו אשכור לבלי
 הוציא מלים.

עב.

למטה נפתלי, בחבר וסופר סדר הדורות, בן הגאון
 מאור הגולה מרן אברהם משכיל לאיתן וצ"ל, נולד י"ז אדר ראשון
 שנת תקפ"ט ויפת (י' כסליו תרנ"ח).

נפשו ורוחו אפקיד בידך אלהי הרוחות,
 רבו לי שאלתי, נהלני נא לבנותות,
 מושבילים במקום יוחזרו שם תעלמי חסר נוצר,
 לובית איתן הבט ואל תפן ליצר.
 (המצבה נכתבה ע"י הנפטר בעצמו בחייו ולכן בא יום פטירתו בחוקף כמובן).

עג.

פ"נ שוחר טוב בחייו משכיל אל דל רבין אנשי צדק אהבי אמת
 אמת ושלום לתהלה נודע שמו, צבי תפארתו, בן עזר ווילנא, צמח ז"ל
 מגזע שאבאר נפטר ב' שבט בשנת, כסף ליתומה' לפ"ק. תרנ"א תנצב"ה.
 (בנו הבה בעירונו הרב הגביר הנכבד מו"ה אברהם חיים שאבאר והגביר
 המשכיל הנעלה מר מרדכי (מארק) שאבאר).

ער. מנחם אין.

הרב הגאון ר' **מנחם מענדל** בה"ר בנימין הויטנער, רב בפריעסלא, י"ז שנה, ומלפנים רב בעיר רובינישאק, י"ג שנה, מוסד המאכל כשר פה, היבנה לו בית נאמן בהקאסארין, ויתעסק בו לטוב, י"ב שנה, אף תוכב ציון בלב ורוח, ויוסד אגודת האלף פה, ויעלה ארצה הקדושה בשנת תר"ן. נולד בעיר אוודא וימת בן ס"ט שנה ביום ד' י"ז טבת תרנ"ח. הנצב"ה. (חתנו הוא ידידי הרב הג' החו"ב ר' צבי ולכן האנף מ"צ בסלעפיאנקא).

עו.

ציון קבר ישר באדם המופלג י"א קבע עתים לתורה מ' **אברהם** ב"מ ישעיה ז"ל, ואברהם שב למקומו, ט"ו מ' חשון תרס"ו לפ"ק הנצב"ה. **איכה** כשבן בסלע לך חקת, בטרם בארץ החיים ימים מלאת, רבו אנוחות בנך מאד יסערו, דןסר נורם מעל ראשם וכל חסרו, במירך וידעך פה ישבו, בנהו יספרו מעשך אשר נעמו, ימי שנותך קבעת עתים לתושיה, על יוצאי חלצוך תמיד עינך צופיה, הדריכם בדרך ישרה שמת לבך, ולואת מה רבה קנתם כי אינך, ורופי דמע ויולין עיניהם, לא יוסף ה' לראבם וינחמיהם, (הוא אבי הרב הנכבד בעדתו, איך, המופלג בתורה וסותר נכבד מ"ה מאיר צוקערמאן בפה).

אלה שמות הספרים אשר חברו גדולי מינסק והכמיה.

זכר ישעיהו, על הרמב"ם וש"ת מאת הגאון ר' זכריהו ישעיה הכהן יאללעש ווילנא תרמ"ב.

זכרון מנחם, על מס' שבת ועירובין, מאת הגאון ר' מנחם מענדיל, ר"מ ווארשא תרל"ה.

יד איתן, על יו"ד, מאת הגאון ר' אברהם משכיל לאיתן ווילנא תר"ם.

ישועה בראש, מאת הרב הגאון ר' העשיל ר"מ שקלאוו תקמ"ח.

ישועות יעקב, מאת תר"ג הג"ל, נאווידיאווד תקמ"ב.

כבוד יו"ט על מס' ביצה, מאת הרב ר' שלום הכהן, ווארשא תרנ"ה.

לזכר לישראל, על מס' אבות מאת הרב ר' יחיאל מיכל ר"מ ווילנא והוראדנא תקצ"ב.

מחזה אברהם, מאת הרב ר' אברהם אבלי רודאנוס, מ"ם ווילנא תרכ"ד.

מילי דברכות, על מס' ברכות, מאת הגאון ר' משה יהודא ליב מו"צ ווילנא תרל"ז.

מילי דניזיוקין, על סדר נזיקין להג"ל, איידקוהנען, תרל"ג.

מי שלמה, מאת הרב הגאון ר' יעקב מאיר הי"ו גראדענסקי מו"צ, ווארשא תרמ"ח.

מי ששון, מהג"ל, ווארשא תרנ"ד.

מנחם שלמה, על מס' כריתות ועל התוספתא מאת הרב הגאון ר' מנחם שלמה גארדאן, שטעטין תר"ד.

מעשה

אבן שוהם, דרושים מאת הרב ר' משה בס"ח יהודה מ"ם לונדון תקכ"ח.

אבן שלמה, ביאור על הס' בן סירא מאת הרב ר' נפתלי משכילאיתן ווילנא תרכ"ס.

אילנא דחייא, שו"ת מאת הגאון ר' גרשון תנחום ח"א, ווילנא תר"ד.

אילנא דחייא, שו"ת חלק ב' וג', מאת הג"ל ווילנא תרכ"ה.

אלף המנן, מאת הרב ר' יצחק שפירא זאלקווא הצ"ב.

אמרי בינה, ביאורים והגדות במדרש שו"ת, מאת הרב ר' גרשון אריה פיינבערג, ווארשא תרנ"ד.

כאר אברהם, מאת הגאון ר' אברהם משכילאיתן, ווילנא תר"ד.

כאר היטב, ביאור על ספר ויקרא, מאת הגאון ר' אריה הוסענער מר"צ ווילנא תרכ"ז.

כאור בן שלמה, על בנין יחזקאל, מאת הרב ר' ישראל אליהו פלאסקין, פ"ב תרל"ה.

בית אברהם, על פ"א מאת הרב ר' אברהם (בתרב), ווארשא תרמ"ז.

בית דוד, שו"ת ודרושים, מאת הגאון ר' דוד מעביל, ווארשא תרי"ד.

בציור אביעזר, חידושים על מדרש מאת הרב הגאון ר' חיים אביעזר ועליה מו"צ ווילנא תרנ"ה.

דברי דוד, תשובות מאת הגאון ר' דוד מעביל הג"ל, ווילנא תרמ"ז.

נפתלי משכיל לאיתן, וארשא תרס"ב.
עיר חמה, על משניות, מאת הרב ר'
אברהם יהודא אליהו מינסק,
(ספר"א תע"ש).

עמוד הימיני, ביאורים באגדות, מאת הרב
ר' אברהם מינסק תקע"א.
עמר בשדה, ביאורים בתנ"ך, מאת הרב ר'
דוד לוריא, ווילנא תרי"ג.
ערכי הכנעיים, מאת הגאון ר' יהואל
הילפערין, דירנפורט,
תקס"ח.

צבי בארץ החיים, הספר על דעה"ג ר'
צבי ב"ד חיים, מאת
הרב ר' יהודא אידל
ליבמאן, ווילנא תקצ"ט.
שרביט הזהב, על ספר בראשית מאת הרב
ר' יהודא אידל מעסקין,
ר"ט ווילנא תרמ"ט.

תועפות ראם, ביאור על ספר יראים עם
הגהות מאת הרב ר' אבא
שיף, ווילנא תרע"ב.

תשובת שמואל, שו"ת מאת הגאון ר'
שמואל ווילנא תר"ש.

מ' עשה תורה, בהוספות, מאת הרב ר'
גרשון ב"י ריפס,
וארשא תרס"ד.

מצפה איתן, על הש"ס, מאת הגאון ר"א
מ"ל, ויסאמיר תרי"ט.

מקור ברוך, מאת הרב הגאון ר' ברוך
כהנא קסיסקי, ווילנא תר"ך.
מר שמואל, ותשובת מאת הגאון ר' שמואל,
אב"ד גליל, ווילנא תרכ"ז.

משכיל לאיתן, תרושים מאת הגאון ר'
אברהם משכיל לאיתן
שקלאוו תקע"ה.

נחל איתן, על הרמב"ם, מאת הג' מור"א
משכיל לאיתן, ווילנא תרס"ו.

נחלת דוד, על ס' ב"ק וב"ט, מאת הגאון ר'
דוד מעביל, ווילנא תרכ"ד, ח"א.
נחלת דוד, תרושים מהצ"ל, ווילנא
תרמ"ח, ח"ב.

סדר הדורות, מאת הגאון ר' יהואל
הילפערין, סקארולסריא
תקכ"ט.

סדר הדורות המתוקן, בתקונים והגהות,
מאת הרב ר'

לכל אהיה מקפח שכר טוב למי שראוי לו, לחובה מצאתי להשיב בזה תודה לידי
הרב והחכם השלם במדעים, יקר ואיש תרומות מר מאיר היילפערין הי"ו על
פתחו לפני בכל עת תמיד את שערי בית עקד ספריו וגדול לחיות לי לעינים
במלאכתי והבנה והדבה.

המחבר

החתומים על ספרי

מינסק.

הרב הגאון ר' אליעזר ראבינאוויץ
 הרב המאוהב ר' יצחק ראבין
 הרב המאוהב ר' יעקב מאיר גראדענסקי מו"צ
 הרב המאוהב ר' יעקב ברה"ג ר' משה ליב
 הרה"ג המנוח ר' וואלף ראפפורט
 הרב הגביר ר' שמואל לוריא
 הרב הגביר ר' חיים לוריא
 הרב הגביר ר' אורי ראגאווי
 הרב הגביר ר' זוסמאן יאלעוועש
 הרב הגביר ד' דובער זעלדאוויץ
 הרב הגביר ר' ברוך זעלדאוויץ
 הרה"ג הגביר ר' דובער פינס
 הרב הגביר ר' מרדכי שטחאוויץ
 הרב הגביר ר' עקיבא ראפפורט
 הרב הגביר ר' שלום שלאסבערג
 הרב הגביר ר' ליפמאן עליאסבערג
 הרב הגביר ר' משה פאלאק
 הרב הגביר ר' דובער גאלדבערג
 הרב הגביר ר' שמואל יונה עליאסבערג
 הרב הגביר ר' בנימין ברודא
 הרב הגביר ר' מרדכי געצאווי
 הרב הגביר ר' דובער בליסאוויץ
 הרב הגביר ר' הלל עשטינער
 הרב הגביר ר' צבי הירש לוריא
 הרב הגביר ר' אהרן לוריא
 הרב הגביר ר' אברהם חיים שאבאר
 הרב ר' שמואל ברה"ג ר' משה ליב
 הרב הגביר ר' דוד הורוויץ
 הרב הגביר ר' יקותיאל ווסל קורלאנר
 הרב הגביר ר' משה צבי סאלאמאנאו

הרב הגביר ר' משה ראבינאוויץ
 הרב הגביר ר' אברהם חאיעצקין
 הרב הגביר ר' בנעם שאבאר
 הרב הגביר ר' מרדכי שאבאר
 הרב ר' אליעזר יצחק פריד
 הגביר המשכיל זאבאר ראגאווי
 האינזינער מר גרשון קאפלאן
 הגביר המשכיל מר יעקב קאפלאן
 הגביר המשכיל מר ירחם טרעפיל
 קאנטאר ליפשיץ—וויגאדסקי
 הרב ר' יהונתן באקשטאנסקי
 הגביר הנכבד מר מילעצקי
 הרב ר' צבי לטן האנף מדאלבראד
 הרב הנכבד ר' שלום אליעזר אייגר
 הר"ר דוד יוסף אנצעלעוויץ
 הר"ר משה פוטערפאס
 הגביר הנכבד הר"ר יעקב מונבו
 הרב הגביר ר' אהרן האמבורג
 הרב הגביר ר' אהרן זעליג טוויגאנאווסקי
 הרב הגביר ר' יצחק טינקאווסקי
 המשכיל הגעלה מר יעקב בריל
 המשכיל הנכבד מר משה עווענציק
 המשכיל הגעלה מר מנחם מענדיל תאומים
 המשכיל הגעלה מר מנחם מענדיל גינבורג
 המשכיל מר לוי יצחק טוויגאנאווסקי
 הנכבד מר אברהם לייזעראוויץ
 הנכבד מר נתן פיין
 הנכבד מר אברהם רודערמאן
 הרב יעקב גרעבענציק
 המשכיל מר צבי ראדשטיין
 הרב ר' בנימין רבוק
 המורה המשכיל מר שלום לאסיער

הרב הגביר הגדיב הנעלה מר גרשון העפנער

האחים הגבירים המשכילים בראשם
המשכיל הנעלה מר ליכטמאן ראזענבערג
הרב והסופר מר אברהם שפירא
המשכיל מר יהושע היילפערין
המשכיל מר שלמה ראבינאוויץ
הגביר הנכבד מר מ. פרייטמאן

המשכיל הנעלה מר אהרן שפירא
המשכיל הנכבד מר חיים הורוויץ
המשכיל מר אברהם פאטער
הרב הגביר ה' קראנענבערג מבוראדאק
הגביר הנכבד מר א. לונסקי
הפראוויזאר המשכיל זילבערבלאט
הנכבד מר ח. זאבלאדאווסקי
הנכבד מר שמואל העפנער
הנכבד מר ירושם ברילל
המשכיל ה' ג. שפירא

החברה דורשי שפ"ע מר ש. קאהאן
המשכיל ה' איוראעל קאך
המורה הנכבד מר ווייסענבערג
המורה הנכבד מר ח. זיצאו
המשכיל הנעלה טיללא לונסקי
המשכיל הנכבד ג. לונסקי

בריסק דלימא

הגביר המשכיל לעאן האראוויץ
הרב המשכיל ר' מיכאל ראבינאוויץ
העורך דין הנכבד נחום רייטלער
הגביר המשכיל מר אליעזר בערינשטיין
הנכבד מר א. מ. וויינהאלץ
הנכבד מר מ. א. איוראעל
הנכבד מר ב. א. עשני
הרב הג' ר' משה חיים קוויאנסקי מביעסק
הרב הגביר ר' יעקב מאיר לערנצמאן
הנכבד מר נתן גראדצין
הנכבד מר ב. סעמיאצקי
הנכבד מר ש. ווייסענצקי
המשכיל מר ש. בערינשטיין

המורה מר שמואל עוזר מאלאט
המורה מר זלמן גרינגלאז
הגבירה המשכיל הנעלה צביה קליבאנאו
הגבירה הכבודה מושקא זעלדאוויץ
הגבירה הכבודה מרת גיטל רחל'ין
המורה המשכיל שימא נייטעוויץ

ווילנא

הרב הגאון ר' שלמה הבן מו"צ
הרב הגאון ר' יהושע לאנג
הרב הגאון ר' חיים סאנאלאוויץ
הרב הגאון ר' שלום דוד ראבינאוויץ
הרב הג' הנכבד ר' יוסף לעווין מויעטקא
הרב הגביר הנכבד מר יעקב פרנס
הרה"ח והסופר הנעלה מר חיים ליב מארקאן
הרב והסופר הגדוע מר משה חאשקעס מו"ב
הרה"ח מר שלמה זלמן הורוויץ
המשכיל מר יוסף צבי שער
מ"מ ספרים הגדול של הג' מר יצחק פונק
הסופר הרה"ק יהושע הלוי מו"ל גן הפרחים
הנכבד מר איסר אשכנזי מקרייסק
המשכיל מר נחמן בערינאווסקי ממערעץ
המשכיל הנכבד מר טוביה ליב פונק
המשכיל מר דוד וויינבארד
הנכבד מר נתן וויינער
הנכבד מר ליב וויינשטיין
הנכבד מר אברהם פומפיאנסקי
הנכבד ר' זעליג שווארצבארד
הנכבד מר ווסיל גארשין
הג' הנכבד מר יעקב פאפירמיסטער מלידא
הנכבד מר ח. ל. קין
המשכיל והסופר הנעלה מרש"ו ראבינאוויץ
הסופר המשכיל מר ש. קאמניענצקי
הנכבד מר מ. שיפמאנאוויץ
הנכבד מר מרדכי קאמניענצקי
ביאליסטאק.
הרב הגביר הגדיב המפורסם מר יחיאל דוב
בער וואלקאוויסקי

האמעל

הרב הגאון תחנם ר' רפאל מרדכי בארשאנסקי אב"ד
הרב תחנם והסופר המפורסם מר מרדכי בן הלל הכהן
הרב הגביר ר' נתן נטע פונער
המשכיל והסופר הגעלה ר' שלמה צייטלין
הגביר הנכבד ר' מנחם שעוועלאוו
הרב הגביר ר' יעקב צייטלין
העורך דין הגעלה מר' שמואל לאגאנאו
הגביר הנכבד ר' יוסף אוטשאוסקי
המשכיל הנכבד מר' אברהם שמועוויטש
הנכבד מר' ישראל דוד ליפשיץ
המשכיל מר' יצחק לעווין
התחם והמשכיל הגעלה מר' דוד צמח
המשכיל הגעלה מר' מאיר ליענסקי
המשכיל הגעלה מר' צבי יודא אבראמאוויץ
המשכיל הגעלה מר' א"ז האלבערג מולאבין
הפראוויזאר המשכיל מר' שלום קרן מולאבין

פינסק

הרב הגאון תחנם והסופר מר' ברוך עפשטיין
הרב המשכיל מר' סעמעוואווסקי
הסופר הגעלה מר' אפרים דוב ליפשיץ
הרב הגעלה מר' העשיל ראזענקראנק
הנכבד ר' שמעון ביזער
הנכבד ה' יוסף פרידזאן
הנכבד מר' ס. רייטערמאן
הנכבד מר' מ. ריכטערמאן
הנכבד מר' י. קאלאדני
הנכבד מר' יעקב הורשעל מסעלעהאן

סלאנים

הגביר המשכיל ה' משה לעווין
הגביר מר' יעקב בעלאוס
הגביר הנכבד מר' א. פערליס
הגביר מר' ג. י. ארויכאווסקי

הגביר המשכיל מר' וואלף בערמאן
הרב הנכבד מר' יוסף יואל חנקריים
המשכיל הנכבד מר' שמואל גארשינקעל
המשכיל הגעלה מר' חיים קאסעלעאנסקי
הנכבד מר' ש. סעלובסקי
הנכבד מר' עזר שפירא
הסופר מר' גדליהו היילשערין
המורה הנכבד מר' שבת וואלאך
המשכיל מר' ג. ב. קרן
הנכבד מר' אברהם אווערבוך
הנכבד מר' אברהם גרינבערג
הרב הגביר הגדיל הגעלה מר' נחום העלער
מוואקאאווסקי
הרב ר' יעקב בהגאון מוהרס"ס שפירא ממאלץ
המשכיל והסופר מר' נחום היילשערין
הנכבד מר' אברהם ליפשיץ

נאוויזביק

הרב הגביר הנכבד ר' אריה ליב פונער
הגביר תחנם הגעלה מר' בן-ציון פונער
הגביר הנכבד מר' יואל פערסקי
הגביר המשכיל מר' הערץ חאראל
הגביר המשכיל מר' בנימין פרידמאן
המשכיל מר' אברהם צבי לוריא
המשכיל מר' ברוך דוד יודאל
הגביר המשכיל מר' עזר פירדמאן
הנכבד מר' משה קראל
הנכבד מר' זאב בערזחין
הנכבד מר' נחמן קאסלון
הנכבד מר' שמעון רייזין
הגביר הנכבד מר' שמואל שולקין
הנכבד מר' צבי בעלאדובראווסקי
הנכבד מר' פסח לאשיכובין
הנכבד מר' שמעון שרייבער
הנכבד מר' אברהם קאנטראוויץ

מיר

הגאון האמתי ר' אליהו דוד ראבינאוויץ
הגאון המפורסם ר' חיים ליב שיכטנסקי

הרב הרבם השלם מר יוסף לוריא מבאברויסק
המסר המשכיל מר שלמה פריעד מבאברויסק
הרב הגביר הנכבד מר שמואל בואנער
מגאראדייע
הרב הגביר צבי הירש וואלקאוויטש מסיאראטוב
המשכיל מר צבי הירש קאפלאן מטולושין
המשכיל מר יואל מרדכי זעמיל סקלעצק
המשכיל מר שמואל קקן מקרונאוויץ
המשכיל מר בנימין בראווערמאן סקלעצק
הנכבד מר ישראל פיינבערג סקלעצק
המשכיל מר שלמה מילקאנאוויטש מביאראנאווין
המשכיל ה"ר חיים נתן גינזבורג מווארשא
הר"ר מ, דעואל מתארקאוו

הרב הגאון ר' אברהם טיקטנינסקי
הגביר הנכבד מר דאסן סאהאראוויץ
הרב רצ' ר' יעקב קאסניעניצקי
הרב ר' יהודא אידיל שפירא
הרב הגעלה ר' יתשע העשיל עליסבערג
הרב ר' ברוך הסעניער
הרב הרבם מר נהמן צבי געצאו מנאוואגורודאק
הגביר מר ס, קוועלעוויץ

מערים שונות

הרב הגאון הרבם ר' אברהם דוב כהנא
שפירא מסמאלעוויץ

ואחרון אחרון חביב הוא הרב הגביר האדיר פאר ישראל נדיב הנדיבים רב
צדקות ופועל ישועות בעמו מר קלונימוס זאב וויסאצקי הי"ו במאסקווא.

אלה המה אשר תמכו בימינו ויהיו לי לעזר בעבודתי הגדולה לאסוף
חסר לכניני הרב אשר ברצות ה' פעולתי יהיה בנין נכון ונשא, יעמדו
כלם על הברכה ושלוש וחיים יהיו להם!

